

magasin fra Universitetet i Bergen

HUBRO

4/
2006
13. årgang

Tema

Multikulturalisme

- › **Når to goder kolliderer**
- › **Farlige fiendebilder**
- › **Dilemma i lovens navn**
- › **Islam uten Koranen**

Hetere klimapolitikk i USA
Jakter på alver, ånder og jetter
Høytrykk i blogsfæren

- 4 Farlege fiendebilete
- 6 Når to goder kolliderer
- 8 Innvandring på timeplanen
- 10 Dilemma i lovens navn
- 12 Islam uten Koranen
- 16 Konfrontasjoner i og mellom alle samfunn
- 19 Hetero klimapolitikk i USA
- 20 Trygg kjernekraft kan løse energikrisen
- 22 Urbanisering utfordrer demokratiet
- 24 Høytrykk i blogosfæren
- 26 Jakter på alver, ånder og jetter
- 28 Energiproduksjon og bærekraft
- 29 Himmelens hemmelighet

KRONIKK

i MOSEN

Multikultur og modernitet

Integrasjon i Norge har vært gjort etter prøve- og feilemetoden. «Vi har vært for snille», har vært omkvedet som har økt i styrke de seineste årene. Dette synet har spredt seg langt ut på venstresiden i politikken. Fremdeles er det likevel Fremskrittspartiet som går lengst i å nekte å fire på «våre verdier», mens såkalte liberalere ofte har blitt beskyldt for å være for ettergivende, naive og kulturrelative. I Hubro ser vi nærmere på hvordan man kan håndtere det å leve i et multikulturelt samfunn, og hvilke utfordringer det kan by på. Hvordan skal for eksempel muslimer og ateister nærme seg hverandre med tilsynelatende uforenlige verdier? Skal vi «forstå» innvandrere eller skal vi holde fast ved at «vestlige verdier» er mer progressive og moderne? Mange av dilemmaene som oppstår i et multikulturelt samfunn er likevel av en ganske hverdagslig karakter. Vi følger i fotsporene til Margrete Søvik som nylig disputerte med en avhandling om islam i tysk skole. Muslimske barn får tilbud om å lære seg en moderne tilnærming til islam. Faget er omstridt, men populært blant elevene. En doktorgrad som er under arbeid ved UiB tar for seg

påvirkningen av sharia-lover i norske rettssaler. Holbergpris-vinner Shmuel J. Eisenstadt hevder at islamsk fundamentalisme og utøvelsen av sharia er et moderne fenomen. UiB-forsker Jill Loga hevder på sin side at et slikt syn blir misvisende, og at fra et kvinnepolitisk ståsted er en vestlig liberaler mer progressiv og moderne.

Selv om forskere har påpekt utviklingen i årevis, er det først det siste året at de menneskeskapte klimaendringene ser ut til å bli tatt virkelig alvorlig blant politikere og allmennheten. Til og med i det republikanske partiet i USA. Gjesteforsker ved UiB, William Schaffer, forteller i Hubro om denne erkjennelsen hos ellers gjensidige republikanere.

Trygg kjernekraft med grunnstoffet thorium kan løse energikrisen, hevder UiB-professor Egil Lillestøl, som har prediket sitt budskap landet rundt. Nå mener han at Norge må kjenne sin besøkelsestid og satse på utbygging av denne teknologien. I Hubro forteller han hvorfor.

HUBRO Nr 4/2006 Magasin fra Universitetet i Bergen. Kommer ut med 4 utgaver pr. år / REDAKSJON Ansvarlig redaktør: Torny E. Aarbakke / Redaktør: Elin F. Styve, elin.styve@uib.no / Temaansvarlig: Hilde K. Kvalvaag, hilde.kvalvaag@uib.no / Journalister i dette nr: Jan Hølgersen / Kjerstin Gjengedal / Marie Hauge / Lars Holger Ursin / Runo Isaksen / Grafisk form: Lars O. Haaheim, Margareth Haugen / Christian Bakke, Formidlingsavdelingen, UiB / REDAKSJONSRAÐ Post.doc. Mette Andersson / førsteamanuensis Tore Furevik / professor Ole Didrik Lærum / forsker Tone Hellesund / ADRESSE Nygårdsgt 5, 5015 Bergen, tlf: 55 58 69 00 / Besøksadresse: Nygårdsgt 5 / E-post: hubro@uib.no / Abonnementet er gratis / OPPLAG: 8 750 / Trykk: Bodoni Hus / Framsidefoto: iStockphoto / Universitetet i Bergen har om lag 16 750 studenter og nær 3 000 ansatte / Rektor: Sigmund Grønmo / Universitetsdirektør: Kåre Rommetveit / ISSN 1503-9919 / For annonser, kontakt redaksjonen /

UiB er medlem av World University Network (www.wun.ac.uk), og Coimbra-gruppen (www.coimbra-group.be), en samling av tradisjonsrike europeiske universiteter.

Hubro (lat.: Bubo bubo), den største av uglene våre. Den er en typisk vestlandsfugl, og en truet dyreart. Hubroen er klarsynt og klok, og er kjennetegnet i Universitetet i Bergen sin logo.

Sammen skal vi leve

Mange innvandrere gifter seg med kvinner eller menn fra samme etniske gruppe, og de vil gjerne fortsette å leve slik de er vant til fra hjemlandet. Spørsmålet som siver ut av alle massemedier for tiden er hvor grensen for multikulturalisme skal gå, og for hva «vi» kan og skal kreve av «dem»? Multikulturalisme kan forstås som en politisk ideologi som har som premiss at alle kulturelle rettigheter er grunnleggende, og at alle minoriteter har sine rettigheter og skal få delta som en politisk gruppe.

På 1990-tallet hadde multikulturalismen svært mange tilhengere, særlig blant dem som regnet seg som progressive. I den seinere tid har multikulturalisme i større grad blitt assosiert med en misforstått oppfatning av kulturelt mangfold som for eksempel «tillater» at menn mishandler kone og barn. Et viktig poeng er imidlertid at multikulturalisme kan forstås på flere måter. Det kan være et krav om at minoritetskulturers leveste skal beskyttes gjennom særskilte grupperettigheter, men det kan også være en idé om at alle kulturer bør behandles som likeverdige og med respekt. Multikulturalisme handler om diskusjoner rundt tema som ekteskap, klesdrakter, religiøse skoler, muslimske begravellessteder, kjønn og likestilling. Tvangsekteskap har fått stor oppmerksomhet og er mye diskutert i både Danmark, Sverige og Norge. Men praktisk politikk og innholdet i handlingsplaner som er laget, skiller landene fra hverandre. Sverige har nylig akseptert dobbelt statsborgerskap, du kan for eksempel være både tyrkisk og svensk statsborger samtidig. Til sammenligning har dansk politikk og debatt beveget seg i motsatt retning til mindre toleranse for mangfoldet.

Det multikulturelle samfunnet må ta stilling til kompliserte spørsmål. Skal innvandrere få lov undertrykke kvinner gjennom sin

kultur og religion? Eller kanskje opplever de ikke selv sine skikker som undertrykkende? Kan såkalte «nordmenn» kritisere innvandrere og deres religion uten å bli stemplet som rasister? Og på den annen side; kan innvandrere kritisere etniske «nordmenn» for deres skikker og «slappe» moral. På TV møtes ytterlighetene på verdiskalaen - den troende imamen og den lesbiske feministen til debatt. Er det mulig for dem å enes om noe som helst? Ja, mener minoritetsforsker Randi Gressgård som hevder at det er viktigere enn noen gang å fokusere på konstruksjonen av «oss» og «de andre» som foregår i innvandrings- og integrasjonsdebatten. Vi må ta denne inndelingen ved roten og prøve å forstå minoritetene på deres egne premisser før man feller moralske eller juridiske dommer, hevder hun.

Og er det automatisk slik at «vi» er moderne og «de» er gammeldags? Holbergprisvinner Shmuel N. Eisenstadt hevder at for eksempel islamsk fundamentalisme, inkludert ønsket om sharia-lover, er et utslag av noe moderne. Dette er basert på tradisjoner, men i en ny og veldig moderne tolkning.

UiB-forsker Jill Loga mener at moderne er et stort og vidt begrep som kan diskuteres. I følge Loga er det farlig å bruke ordet moderne om «et kjønnsrollemønster vi kjenner så altfor godt fra historiebøkene». De store religionenes problemer med homofile sier mye om kjønnspolitikken de utøver, hevder UiB-forskeren. Hun ser det som viktigere for både kvinner og menn å kjempe for et kjønnsrollemønster som gjør at homofile kan gå trygt på gaten, fremfor å beskytte det hun kaller imamens moralpolitikk mot Vestens arroganse. ■

Muslimar er blitt fritt vilt i krigen mot terror, som er blitt eit bakteppe for mobilisering mot muslimsk kultur og religion, i følgje Randi Gressgård.

Farlege fiendebilete

Legitimeringa av kritikk mot politisk islam har ført til at muslimar er blitt fritt vilt, meiner minoritetsforskar Randi Gressgård.

■ Tema > Multikulturalisme <

■ TEKST: HILDE K. KVALVAAG

■ FOTO: SCANPIX

Det er viktigare enn nokon gong å fokusere på konstruksjonen av «oss» og «dei andre» som føregår i innvandrings- og integrasjonsdebatten. Dette polariserer debatten ved å skape fiendebilete. Dersom vi tek utgangspunkt i den såkalla krigen mot terror, er det snakk om liv eller død for mange millionar menneske, seier Randi Gressgård, som er tilknytt forskingsmiljøet IMER ved Universitetet i Bergen.

– Muslimar har langt på veg blitt fritt vilt i denne krigen mot terror, og det er oppsiktvekkjande kor langt ein kan gå. Dette gjeld ikkje berre brot på menneskerettar i krig, men også ytringar og handlingar på kvardagsplanet i vestlege land, Noreg inkludert. Muslimar blir utsett for verbale åtak frå majoriteten. Fysiske åtak, altså hatkriminalitet eller rasistisk vald, er enno unntak, men skjer

likevel. Det er ikkje så mykje ut frå hudfarge som ut frå kulturelle og religiøse markørar, slik som religiøse hovudplagg, at ein blir skjelt ut og trakassert i kvardagen. Difor er det rimeleg å snakke om kulturrasisme.

– Det er helt klart ei skeivheit i kva som er legitimt å ytre i den offentlege debatten. Terskelen for å kritisere muslimsk religion er låg, mens den er langt høgare når det gjeld til dømes jødisk religion. Muslimske minoritetar i Europa er utsett for større tilpassingspress, diskriminering og rasistiske åtak enn andre religiøse og etniske minoritetar, seier Gressgård.

Hardare debattklima

Ho meiner debattklimaet har hardna til i Europa generelt, med Danmark i tet. Norsk offentleg debatt er litt mindre krass, men dersom vi ser på debattane på Internett, finn vi mange ekstremistar. I nettdebattane kan folk ytre seg anonymt, noko som ikkje legg ein dempar på debatten. Dei mange såkalla blåbloggane dreier seg nesten

utelukkande om muslimhets. Dei er gjerne skrivne av folk som ikkje slepp til i avisene fordi deira argument er usaklege. Nokon meier at det er bra for demokratiet at desse har fått ein kanal å uttrykkje seg i, men det er ikkje udelt positivt. Anonymitet skapar ikkje ein konstruktiv debatt. Det er vanskeleg å argumentere imot dei som argumenterer på basis av usaklege karakteristikkar av grupper, seier Gressgård.

Ho meiner at også andre deler av den offentlege samtalen er prega av kulturrasisme. Minoritetar, særleg muslimar, blir konstant karakterisert ved sin kultur, som om dei var fullstendig i kulturens vald. Kultur blir forklaring på alt som er negativt, og det er ikkje vanskeleg å finne negative ting ved «dei andre» når ein legg sine egne verdiar og sin eigen levemåte til grunn som standard for bedømming. Kultur er ein svært forenkla forklaringsmodell, og Gressgård er overraska over at slike enkle forklaringar har så stor gjennomslagskraft på alle nivå av samfunnet, også i deler av samfunnsforskninga.

Folk og elite

I Europa ser Gressgård klare parallellar mellom innvandrings- og integrasjonsdebatten og EU-debatten. Sjølv om det framleis er sentrale skilnader på venstre og høgre i politikken, er det ei anna skiljelinje som bryt med høgre-venstre-aksen. Den går mellom det nasjonale «folket» og den overnasjonale «eliten».

– Talspersonar for «folket» er imot EU og innvandring, og vi finn dei både på høgre og venstre side i politikken. Venstresidas dagsavis, Klassekampen, er til dømes for innvandring, men mot arbeidsinnvandring ut frå eit argument om å ta omsyn til «folket». Den liberale eliten på den andre sida blir assosiert med multikulturalisme som er blitt ein merkjelapp på dei som forsvarar mangfald. Dei blir sett i same bås som storkapitalen, for mangfald og økonomisk liberalisering er assosiert med kvarandre. Når det i Arbeiderpartiet har skjedd ei klar høgredreining i innvandringspolitikken, er det truleg fordi dei fryktar at Fremskrittspartiet skal få monopol på å snakke om og til «folket». Altså er det kanskje litt misvisande å kalle det ei høgredreining, då det like mykje er folk-elite-aksen som gjer seg gjeldande.

Gressgård meiner til dømes at det er påfallande at statsråd Bjarne Håkon Hansen lar seg inspirere av korleis dei handterer innvandring og integrering i Danmark.

Kulturrelativisme

«Eliten» blir ofte stempla som kulturrelativistar, som altså blir oppfatta negativt av talspersonane for «folket». Og i retur skuldar «eliten» sine motstandarar for å vere nasjonalistiske, trongsynte og harry. Men når det gjeld dei såkalla kulturrelativistane, blir det færre og færre av dei, og i den radikale varianten er det praktisk talt ingen att. Liberale akademikarar tek gjerne til orde for å respektere kulturelle særtrekk, men berre i den grad dei kulturelle praksisane ikkje går ut over grunnleggjande liberale rettar. Desse er konstitusjonelt forankra i Noreg, og dei internasjonale menneskerettane er nedfelt i norsk lov. Det er så å seie ingen som meiner at individets rettar bør vike av omsyn til kultur eller religion. Heller ikkje blant minoritetane som lever i demokratiske land, er det lett å finne folk som forsvarar undertrykking og mord i kulturens eller religionens namn.

– Vel så viktig som å fokusere på korleis menneskerettane blir sett til side i minoritetskulturar, er det å sjå på korleis majoritetskulturen, altså dei som meiner å forsvare individuell friedom og demokrati, bryt med desse prinsippa. Den permanente unntakstilstanden er vår tids store liberal-demokratiske utfordring, hevdar minoritetsforskararen.

– Spørsmålet om kor grensa for kulturell toleranse skal gå, dreier seg mest om praksisar som ligg innafor lova og som dermed ikkje set individets rettar på prøve. Det gjeld til dømes praksisar som går på tvers av normer og verdiar som majoriteten set høgt, slik som likestilling mellom kjønna. Ein del konvensjonelle normer og verdiar er også nedfelt i sivile lover og regelverk i Noreg, lover og forskrifter som ikkje rører ved grunnleggjande liberale rettar. I slike tilfelle

kan ein diskutere om dei legg unødige hindringar i vegen for praktiseringa av kulturelle og religiøse tradisjonar. Det gjeld blant anna strenge omsyn til helse, miljø og tryggleik som har lagt ein del hindringar i vegen for religiøse minoritetar når det gjeld tilgang til rituelt slakta mat, og høvet til å bære religiøse hovudplagg på arbeidsplassen.

Gressgård meiner at det ikkje er slik at grensa alltid går ved lova. Det finnest legitime etiske standardar som ein kan argumentere på basis av.

– For min del tykkjer eg det har vore altfor lite kulturrelativisme i den norske debatten og politikken, og då

tenker eg på kulturrelativisme som metode, der ein i utgangspunktet prøver å forstå minoritetane på deira egne premisser før ein feller moralske eller juridiske dommar. Men forsvararar av multikulturalisme eller kulturrelativisme må passe på at dei ikkje går i same fella som kulturrasistane ved å tilskrive «dei andre» ein statisk kultur.

Symbolsk krigføring

Krigen mot terror er blitt eit bakteppe for mobilisering mot muslimsk kultur og religion. I dag veit vi at krig i stor grad handlar om propaganda. Den symbolske dimensjonen av krigføring har blitt mykje viktigare. Gjennom å presentere seg sjølve som fridomsjemparar og framstille motparten som totalitære undertrykkjarar, prøver ein å vinne propagandakrigen. Dette er svært lett å gjennomskode, men samstundes er det raffinert, fordi ein spelar på symbolske strukturar som er djupt forankra i den vestlege kulturkrinsen. Dei verkar effektivt sjølv om dei kjem i form av openbar propaganda og løgn. Folks førestilling om «ingen røyk utan eld» spelar nok ei vesentleg rolle, men desse mekanismane er samansatt. For minoritetsforskarar er det viktig å forstå symbolstrukturane og dei sosiale prosessane og dynamikkane som skapar og gjenskarar konstruksjonen av «oss» og «dei andre». Ikkje minst er det sentralt å sjå korleis den normative eller moralske dimensjonen av desse førestillingane spelar inn. Men like viktig er det å fokusere på mekanismar for sosial og økonomisk ulikskap. Det er som sagt ein fare for at kulturforklaringar skal overskugge andre dimensjonar, og den faren gjeld òg for forskarar.

Gressgård er ikkje udelt pessimist når det gjeld framtida. Ho trur ikkje det er sikkert at polariseringa mellom ulike befolkningsgrupper og religiøse grupper kjem til å akselerere.

– Det er sjølvstundt vanskeleg å seie noko om framtida, for det er mange uventa ting som kan komma til å bli avgjerande. Det kan tenkast at det skjer ting på det politiske planet som gjer at det kan utvikle seg i ei anna retning, eller brytast opp i fleire retningar, langs andre eller fleire aksar enn dei vi ser i dag. Førestillinga om krig mellom sivilisasjonar er kanskje ikkje så levedyktig som det ser ut til no.

– Det kjem stadig avsløringar om korleis fiendebildet er fabrikkert og planlagt i lang tid før ein militær intervensjon. Og avsløringar om brot på menneskerettar kan kanskje spele ei rolle. Det kan føre til at fleire får eit meir nyansert syn på konfliktane, og at egne leiingar blir stilt til ansvar. Eit opinionsskifte eller i det minste ei forskyving i opinionen, slik som i klimaspørsmålet, må nok til for at storpolitikken skal påverkast, avsluttar Gressgård. ■

Randi Gressgård er minoritetsforskar. (Foto: Kjetil Alsвик)

Når to goder kolliderer

Når imamen og feministen braker sammen i verdidebatt, er det to uforenlige syn på «det gode» som møtes. Begge har alt å tape.

TEMA > Multikulturalisme <

■ TEKST: HILDE K. KVALVAAG ■ FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

Statsviter Jill Loga er post.doc ved Røkkansenteret og har forsket på moralpolitikk og dens bestemte former for maktmekanismer i prosjektet Godhetsregimet. Hun ser blant annet på dilemmaene som oppstår når «personifiserte representanter for det moralske overlegne», som for eksempel religiøse ledere, skal føre en dialog om hva som er godt, nobelt og høyverdig. Kan man kompromisere i alle verdispørsmål? spør Loga, som tidligere har forsket på Verdikommisjonen.

De meningsløse dialoger

Allerede på slutten av 90-tallet tok Verdikommisjonen for seg problemet med verdikonflikter i vårt gradvis mer multikulturelle samfunn. De startet et prosjekt kalt «Religionsdialogen» hvor man samlet sammen representanter fra de fleste religiøse samfunnene i Norge, nettopp med det dagsaktuelle ønsket om å skape forståelse på tvers av religiøs tilknytning. Dette var ikke helt vellykket.

– For når for eksempel imamen skal sette seg ned med den lesbiske feministen fra Human-Etisk Forbund og skape toleranse gjennom dialog, kan dialogen ikke bare bli meningsløs, men potensielt ødeleggende, mener Loga.

– Dialogen blir først vellykket dersom de to later som om ikke alt ved den lesbiske feministen, det vil si det moralske gode for henne, står i kontrast til holdningene som begrunner imamens moralske overlegenhet. Imamen vil tilsvarende fremstå som en dårlig muslim dersom han går feministen, eller for øvrig enhver vantro, i møte. Feministen representerer det moralske forfallet i hans øyne, mens han representerer de moralske begrensningene hun kjemper mot. «Vi må ikke være så opptatt av forskjeller, vi må snakke om likheter», sier for eksempel en Jonas Gahr Støre eller en Gunnar Stålsett. Man kan oppnå enighet dersom det kun er rom for å snakke om likhetene. Men hva slags dialog er det? Hvor konstruktiv vil det være for feministen å skulle føre en dialog der kvinneundertrykking og syn på homofile vil måtte holdes utenfor? Kan man i det hele tatt be henne om å utvise toleranse og forståelse for et moralsyn som så til de grader undergraver hennes eget liv og verdighet, spør Loga.

Religionen er ofte er underliggende i såkalte sekulære verdidebatter, fordi selve verdibegrepet aktualiserer skillet mellom det gode og det onde, fortsetter hun.

Tilbakelagte moralske slag

– Vi har lært om det gode og det onde i religionen, og denne kunnskapen kan man ikke bare fjerne ved at man definerer en dialog som politisk og sekulær fremfor religiøs. Verdipolitiske spørsmål som handler om hvordan vi skal leve livene våre og om hva det vil si å være et menneske, utviser skillet mellom det religiøse og det politiske. Dette er spørsmål som religioner har gitt svar på, men nå gjøres slike spørsmål til gjenstand for politisk verdidebatt. Det blir naturligvis

svært betent, fordi man stiller ulike absolutte «goder» opp mot hverandre, sier Loga. Hun tror likefullt det er viktig at også religionens spørsmål innlemmes i politikken.

Ifølge Loga er det svært vanskelig å skape en likeverdig moralsk dialog mellom representanter som ikke anser seg som moralsk likeverdige. Det er dessuten mye som står på spill. Fra et kvinneståsted vil det oppleves som destruktivt å skulle føre dialog med noen man anser som representanter for fortidens moral, fordi man da organiserer en omkamp om tilbakelagt moralsk slag. Loga mener at kritikken mot islam fra den nå avdøde italienske journalisten og forfatteren Oriana Fallaci mer er en politisk kritikk av det middelalderske kvinnesynet i islam, enn mot muslimer som mennesker.

– Det er synd at både hun og andre så lett tyr til krigsmetaforene, og særlig hvis man også antyder at man faktisk vil starte nasjonale kriger for å vinne moralsk verdensherredømme. Kritikken av alle typer patriarkalske maktsystem, ikke minst i vårt eget samfunn, er svært politisk viktig. Den må kunne fremføres uten at man beskyldes for å hisse til krig, eller for å krenke enkeltmenneskers verdighet.

Fallaci vs. Storhaug

– I lys av skillet mellom progressiv og reaksjonær kan man imidlertid minne om at Fallaci selv var troende katolikk, og representerte således en moral som mange vil karakterisere som noen knappe uker mer moderne enn det hun selv kritiserte. Det gjelder også den kristne Bush eller Vejbjørn Selbekk i Magazinet. Når moralen anses som datostemplet, vil kristne oppleve at de er mer moderne enn muslimer og påpeke arkaiske element i deres religion. På sin side vil sekulære anse seg som mer moderne enn både kristne og muslimer som «fremdeles lever under fortidens religiøse åk».

Hege Storhaug i Human Rights Service, som på en måte har inntatt Fallacis posisjon i den norske offentligheten, stiller seg etter Logas syn i en mer interessant kritisk posisjon, enn Oriana Fallaci. Kritikken av islam som et patriarkalsk og kvinneundertrykkende moralsystem, får mer troverdighet fra ståstedet til den sekulære enn hos katolikken.

I dette perspektivet blir det også interessant med en politiker som Siv Jensen, mener Loga. Dette fordi FrP nekter å kompromisere på «våre moralske standarder».

– Siv Jensen er ingen kulturrelativist som går inn og prøver å forstå, og på et vis tar hun dermed også sin verdipolitiske fiende mer alvorlig enn den som umyndiggjør ham. Hun sier rett ut at «våre verdier får dere ikke tukle med», en påstand som passer med for eksempel Hege Storhaugs feminisme. Dette kan man så tolke som vestlig paternalisme, men paternalismen blir etter Logas syn verre dersom dette ikke uttales og i stedet fordekkes under påtatt toleranse. Det sistnevnte innebærer en umyndiggjøring som kan fungere desto mer krenkende enn den konfronterende politiske kritikken.

– FrP har jo til nå bakset på den onde siden av den moralske aksens i form av å uttrykke gammeldags frykt for det fremmede. Det skal bli interessant å følge med på om Siv Jensen vil forsøke å omforme det kjønnspolitiske reaksjonære partiet FrP til et parti som tar opp kampen med venstresiden om å fremme det moralsk progressive. I så fall har venstresiden et problem fremover, avslutter Loga. ■

Jill Loga forsker på hva som skjer når religiøse ledere fører dialog om hva som er godt, nobelt og høyverdig.

Datostemplede verdier

Bruken av god/-ond-dikotomien er ikke bare utbredt i religiøse sammenhenger.

– I den såkalt sekulære politiske Vesten er dette også ofte eksplisitt. Den politiske retorikken til Bush er jo et eksempel på det. Når politikken sentrerer rundt den moralske dimensjonen og betente saker som kjønn, abort, stamceller og homokamp, vil direkte referanser til «godt» og «ondt» være effektfulle virkemidler, sier Jill Loga.

Disse moralske betente sakene aktualiserer imidlertid en annen akse, som har blitt tydelig i valgkamper i flere vestlige land den siste tiden. Fremfor å snakke om det gode som noe absolutt og tidløst, anser man i stedet verdiene som datostemplet. Den moralske akse går da mellom det reaksjonære og det progressive. Fremfor å bli karakterisert som kynisk, egoistisk og ond, kan man bli møtt med et annet negativt ladet ord som «utgått på dato». Dette er også et maktspekt som melder seg i dialogen mellom eksempelvis imamen og den lesbiske feministen fra Human-Etisk Forbund. I et vestlig blikk blir han reaksjonær og hun progressiv.

Loga mener at problemet med multikulturalisme er at når man skal snakke om det moralsk betente, for eksempel med religiøse muslimer, vil oppfatningen om moralens datostempling skape en asymmetri.

– Det som er betent for dem, er hva vi så som betent for flere ti- og hundreår siden. Ettersom vi anser det progressive som frigjøring fra gamle moralske begrensninger, stiller vi politisk forsvarere av «tilbakelagt moral» i en underlegen posisjon. De tilhører «middelalderen» som befinner seg hinsides det man respekterer. Man skal ikke undervurdere denne vestlige følelsen av moralsk overlegenhet når man forsøker å tolke mange muslimer sinne mot Vesten. Dette er en overlegenhetsfølelse som ikke utelukkende må reduseres til spørsmål om økonomi - fattig mot rik - eller om intoleranse overfor de som er annerledes. Dette er en verdipolitisk konflikt. Under en eventuell påtatt toleranse, ligger den overlegne holdningen om at våre verdier tilhører den moderne tid og derfor er bedre enn deres. Mens vi vil fremover, sitter de med sine religiøse bremseløser på. Kvinne- og homofilisynet brukes ofte som en distinksjon som skiller gammelt moralsyn fra det moderne. Loga mener det er uttrykk for vestlig arroganse å *ikke* uttale denne moralpolitiske uenigheten både mot kristendom og islam, som hun mener i bunn og grunn handler om kjønnsroller. Da opererer vi i så fall med en annen standard for det akseptable, enn hva vi gjør ellers. Det er slik vi behandler barn som vi ikke kan forvente så mye av, hevder Loga.

I kurset «Norge som innvandringsland» er det lagt opp til dialogbasert undervisning, gruppearbeid og diskusjoner.

Innvandring på timeplanen

Myndighetene setter seg på skolebenken for å lære om innvandring og integrering.

Tema › Multikulturalisme ‹

■ TEKST: MARIE HAUGE ■ FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

«Norge som innvandringsland» med emnene «Kulturgrenser» og «Etnisitet, kjønn og kommunikasjon» er myntet på personer som arbeider eller ønsker å arbeide med flyktninger og innvandrere. Her går akademiske teorier og hverdagsrealisme fra etat- og kommune-Norge opp i en høyere enhet. Studiet blir administrert av Senter for etter- og videreutdanning ved Universitetet i Bergen.

Uten fasitsvar

Hvordan skal et liberalt flerkulturelt samfunn ivareta mindretallets rettigheter gjennom demokratiske institusjoner basert på flertallsavgjørelser? Setningen henger blytung på powerpoint-lerretet. 15 studenter stirrer gjennomtrengende på spørsmålet, som er hentet fra en artikkel av sosiolog og migrasjonsforsker Grete Brochmann. Foreleser Knut Venneslan vil gjerne vite hva Grete Brochmann spør om? Studentene angrer kanskje et tiendedels sekund på at de har valgt kurset «Norge som innvandringsland».

Men angeren, om så skulle finnes, er kortvarig. For det tar ikke lang tid før Brochmanns tese er brutt ned i sine enkelte bestanddeler og avstedkommer en høyst jordnær diskusjon blant studentene. Eller dialogbasert erfaringsutveksling, som det heter i omtalen av deltidsstudiet.

– Jeg har vært på mange kurs, men her på dette kurset kjenner jeg meg mer tilpass når jeg sier meningene mine. Dessuten føler jeg at de andre kursdeltakerne forstår meg bedre enn det jeg ellers opplever noen ganger, forteller Joanna K. Grimstad, som opphavlig kommer fra Polen. Nå arbeider hun som flyktningkonsulent i Giske kommune. Joanna K. Grimstad får støtte av Anita Hennie Refsnes, som arbeider som lærer på Åsane videregående skole. Hun er tannpleier og adjunkt, og tar kurset for å bli en bedre lærer for minoritetslever og for å yte bedre service til pasienter med minoritetsbakgrunn.

– Her får man ikke servert et svar med to streker under. Det er åpent for diskusjoner og refleksjon. Vi jobber med ulike sider av innvandring, og det setter i gang noen tankevekkende prosesser, sier Anita Hennie Refsnes.

– Vi har teorien, de har praksisen. Vi lærer like mye som studentene, sier Knut Vennesslan. Han er arbeidslivsforsker og professor på Filosofisk institutt ved Universitetet i Bergen.

Begge sider av bordet

Litt under halvparten av årets studenter har selv erfart hvordan det er å komme som innvandrere eller flyktning til Norge. Nå sitter de på den andre siden av skrivebordet på flyktningmottak, sosialkontor, skoler eller barnehager og praktiserer norsk integreringspolitikk.

Studentene skal gjennom vel 1000 sider pensum i løpet av semesteret. På to- og tredagerssamlingene i Bergen blir teoriene og de politiske intensjonene sammenlignet med den faktiske hverdagen i innvandringslandet Norge. Det er ikke alltid kartet passer med terrenget.

– Hva skjer når en innvandrere er ferdig med sitt midlertidige jobbengasjement og ingen ny jobb er i sikte? Hvor mye norsk kan en innvandrere på språkpraksis plass lære når han står alene og maler hele dagen? Hva har man å stille opp med når den det gjelder takker nei til praksisplassen? spør studentene. Parviz Salimi, som er flyktningguide-koordinator hos Røde Kors på Ringerike, tar utfordringen.

– Du har makt. Den må du bruke, mener han. Salimis påstand tar diskusjonen i en ny retning. Har de makt, lærerne, førskolelærerne, flyktningkonsulentene og sosialarbeiderne i seminarrom 131? Med maktdiskusjonen som bakteppe løser foreleser Knut Vennesslan studentene tilbake til Grethe Brochmanns artikkel, som nettopp setter søkelyset på makt, maktrelasjoner og maktutøvelse.

Små og fattige kommuner

At studentene får økt forståelse for den norske maktstrukturen er en av målsettingene for deltidsstudiet. Ellers skal de tilegne seg praktisk fagkunnskap om kulturforståelse, identitet, eksilerfaring, rasisme, nasjonalisme, etnisitet, kjønn, kommunikasjon, integrering og arbeidsliv. Kurset avsluttes med en semesteroppgave som skal være relatert til den enkelte students arbeidsplass.

Hvert emne gir 15 studiepoeng og koster 15 000 kroner. Da kommer reise- og boutgifter i forbindelse med kursdagene i Bergen i tillegg.

En rask spørreunde i pausen viser at studentene har ulik grad av støtte til videreutdanningen, som, om de skulle velge begge emnene, kommer på 30 000 kroner. Noen får kurset finansiert av arbeidsplassen, andre betaler kurspengene av egen lomme. Knut Vennesslan mener prisen er i høyeste laget, og at det utelukker en del aktuelle studenter.

– Men det er likevel interessant å se at det i all hovedsak er de små og fattige kommunene som tar seg råd til å sende sine ansatte på dette kurset. ■

Kulturelle koder på jobbintervju

Det kan være store kulturelle forskjeller i måten jobbsøkere presenterer seg selv på. Psykologer bidrar nå til å identifisere hva som stenger innvandrere ute fra det norske arbeidsmarkedet.

■ TEKST: SILJE GRIPSRUD

Det er stort rom for subjektive vurderinger av kandidaters personligheter, og hvis de som sitter på hver sin side av bordet har ulike kulturelle koder, oppstår det lett misforståelser. Arbeidsgiverne går gjerne for den trygge løsningen og ansetter folk som ligner dem selv, i følge Gro Mjeldheim Sandal (bildet). Hun fikk nylig en stor bevilgning fra Forskningsrådet for å se på problemstillinger knyttet til mangfold og rekruttering.

Forskerne skal spesielt se på de utfordringene som kan komme i forbindelse med rekruttering av arbeidstakere med etnisk minoritetsbakgrunn. Arbeidsledigheten i Norge har lenge vært tre-fire ganger høyere blant ikke-vestlige innvandrere enn den er blant etniske norske. Professoren, som tidligere har jobbet mye med forskning på ekspedisjoner i verdensrommet og i andre ekstreme strøk, leder nå Working life diversity research group, som består av en rekke forskere og stipendiater på Institutt for samfunnspsykologi. Sammen med flere internasjonale partnere har de foretatt forundersøkelser i blant annet USA, Tyskland, Iran og andre asiatiske land. Så langt tyder resultatene på at det er ulikheter i jobbsøkeres strategier for hvordan de markedsfører sin kompetanse i ansettelsesprosesser.

I følge Sandal viser undersøkelser i andre land at det kan være sprik mellom majoritetsbefolkningens syn på hvordan innvandrere bør forholde seg til sin kulturelle bakgrunn og hvordan innvandrere selv ønsker det. Mange arbeidsledere vil foretrekke at innvandrere assimileres, det vil si gir avkall på mye av sin egenart og bli mest mulig lik dem selv, mens de fleste innvandrere vil ta med seg deler av sin opprinnelseskultur.

Multikulturell litteratur

På Engelsk institutt har multikulturalisme vært diskutert og undervist i siden midten av 1970-tallet.

■ TEKST: HILDE K. KVALVAAG

Det multikulturelle har kanskje vært særlig tydelig i engelskspråklig litteratur. Dette skyldes ikke minst at den er nært knyttet til koloniene og dermed har tradisjon for å inkludere mennesker i diaspora.

Allerede på 1960-tallet begynte man i USA og England å erstatte den hvite, mannlige litterære kanon i engelskfaget med en ny kanon som skulle ta inn mangfoldet, kvinner og fargede. Den nye tenkningen rundt litteratur hadde sitt utspring i blant annet Franz Fanon fra Martinique som skrev boka *Black Skins White Masks* (1952) og *The Wretched of the Earth* (1963) som Jean Paul Sartre skrev introduksjonen til. Begge hadde stor innflytelse på borgerrettighetsbevegelsene, anti-kolonialisme og identitetsproblematikk. I kjølvannet av dette fikk man en voldsom oppblomstring av litteratur fra tidligere kolonier, blant annet i Afrika. På New Zealand på denne tiden ble for eksempel den såkalte Maori-rensansens til, både i kultur og litteratur, forteller Anne Holden Rønning.

Likevel dominerer den anglosaksiske kulturen fremdeles. Dette gjenspeiles også i den amerikanske litterære kanonen. For selv om denne kanonen for lenge siden har tatt opp i seg mange kulturelle strømninger, er den nært knyttet til det anglosaksiske. Du kan derfor ikke kaste ut Twain, Melville eller Steinbeck.

Lene Johannessen underviser i amerikansk litteratur og kultur, men er også involvert i fagfeltet «Postcolonial Literature and Theory». Her er menneskers søken etter egen identitet et viktig tema.

I 1970 og 1980-årene dreide det mer over mot hvordan de innfødte oppfattet seg selv og sin egen kultur. Seinere har fagfeltet handlet mye om diskusjonen omkring kultur og identitet både i eget og i fremmed land, hvordan man påvirkes av kulturen man lever i, samtidig som de ønsker å beholde sin egen kultur. Dermed kommer det postkoloniale også svært nært det diasporiske. De siste tiårene har det for eksempel vært mye nylesninger av litterære tekster der en ser teksten fra andre vinkler, blant annet den postkoloniale. For eksempel har det blitt mer vektlagt at karakteren Caliban i Shakespeares «The Tempest» ofte er fremstilt som svart, og at det koloniale aspektet er fremhevet.

Dilemma i lovens navn

Sharia-loven følger muslimene, uavhengig av hvilke grenser de passerer og hvor de bor. Spørsmålet er om norske rettsaler er stengt for sharia, eller om norske dommere har satt døren på gløtt.

Tema > Multikulturalisme <

■ TEKST: MARIE HAUGE ■ ILL. FOTO: ISTOCKPHOTO

Med sine ekstreme ytterpunkter – straff i form av steining og håndavhugging – har sharia-loven fått stempel som middelaldersk i den vestlige verden. I Saudi-Arabia og Nigeria blir loven fremdeles strengt praktisert, men de fleste muslimske land har det siste hundreåret innført vestlige lovmodeller. Shariaen er i all hovedsak begrenset til familielovgivningen.

Problematiske skilsmisse

– Norsk lov og sharia trenger ikke å kolliderer. Muslimer flest følger norsk lov samtidig som de forholder seg til sharia. Veldig ofte blir sharia-relaterte konflikter løst internt, sier Katja Jansen Fredriksen, som tar doktorgraden på islamsk familielov (sharia) i norsk rettspraksis. Hun er tilknyttet Historisk institutt ved Universitetet i Bergen.

Når muslimenes familierettslige forhold havner i det norske rettsystemet, kan det oppstå konflikter. Ønsker en muslimsk kvinne å skille seg, må hun i de fleste tilfeller forholde seg både til det norske lovverket og islamsk rett. Selv om hun er skilt etter norsk lov, oppfattes kvinnen ikke automatisk som skilt i sitt muslimske nærmiljø og i sitt hjemland.

– En muslimsk kvinne kan risikere at mannen nekter å utføre talaq. Så lenge mannen ikke har uttalt talaq-formelen «jeg forstøter deg» tre ganger slik islamsk lov krever, er paret fremdeles gift slik ektemannen og miljøet rundt dem ser det. Kvinnen kan oppleve at eks-mannen banker på døren og krever sine ekteskapelige retter, forteller Katja Jansen Fredriksen.

Skilsmissegakene kan kompliseres ytterligere om mannen – selv om han fortsatt regner seg som gift – tar en ny kone. Sharia tillater nemlig polygami. I følge norsk lov er mannen ugift, og dermed er det ikke noe i veien for at han gifter seg på nytt. I følge norsk lov er hans eks-kone også ugift, men skulle hun gifte seg på nytt er det i strid med Sharia.

Tidlig nederlandsk toleranse

Så lenge skilsmissegakene ikke er gjennomført i tråd med islamsk praksis, opplever mange fraskilte muslimske kvinner stor usikkerhet knyttet til

sin status i familien og nærmiljøet. Påkjenningen kan være stor. Katja Jansen Fredriksen mener det norske rettsystemet må tilføres mer kunnskap om hvordan muslimer praktiserer familierettslige forhold.

– I dag er det i stor grad opp til den enkelte dommer hva han tilegner seg av kunnskap om sharia og om han velger å bruke denne kunnskapen i aktuelle familierettslige saker.

Nederlandsk forskning viser at dommere i den tidlige fasen av innvandringen til Nederland var ganske tolerante overfor muslimenes religiøse og kulturelle bakgrunn. De var bare i liten grad kjent med islamsk lov, og det hendte noen ganger at sharia var feiltolket i dommene. På 1980-tallet snudde trenden. Dommerne fikk den nødvendige kunnskapen om sharia, men tok i mindre grad hensyn til muslimenes bakgrunn. Domsavsigelsene som kom etter trendsiftet, var likevel bedre begrunnet og mer fokusert på islamske verdier enn hva tilfellet hadde vært tidligere.

Vanskelige valg

Katja Jansen Fredriksen, som selv kommer fra Nederland, er nå i ferd med å gå gjennom relevante norske dommer fra de to siste tiårene. Hun ønsker å undersøke i hvilken grad muslimer i Norge påberoper seg islamsk lov i familierettsaker, og om det norske rettsystemet tar hensyn til muslimenes religiøse og kulturelle bakgrunn. Skulle svaret på det sistnevnte være ja, står det igjen å se hvilke islamske rettsregler dommeren refererer til. Valgmulighetene er mange. Sharia gjenspeiler seg i lærde, skriftbaserte tradisjoner, de enkelte lands nasjonallover, sharia-basert familielovgivning og i lokale tradisjoner. En dommer som ønsker å ta hensyn til sharia har således ingen håndfast lovbook å ty til.

– Det blir veldig komplekst. Dommeren kan velge å forholde seg til sharia, men da blir spørsmålet i neste omgang hvilken sharia, sier Katja Jansen Fredriksen, som plasserer prosjektet sitt i skjæringspunktet mellom jus, historie, sosialantropologi og religionsvitenskap.

Forventninger til rettferdighet

At det ikke finnes noe entydig svar på hva sharia er, fascinerer Katja Jansen Fredriksen.

– Trenden i Midtøsten er at den islamske lovgivningen blir reformert, både i mer liberal og i mer islamistisk retning. Det er viktig for land med muslimsk innvandring å ta et standpunkt. Katja Jansen Fredriksen mener det norske rettsystemet må forberede seg på flere saker med tilknytning til andre lands rett.

– Det handler ikke om å godta lover som strider mot våre rettsprinsipper, men om å ha respekt for andre sine forventninger til rettferdighet. Å være tolerant er ikke det samme som å være ukritisk. Rettsystemet er en refleksjon av samfunnet, og samfunnet er i stadig utvikling. ■

Kristendommen øker mest

Vi hører mye om islams inntog, men det er de kristne karismatiske bevegelsene som øker mest av verdens religioner.

Tema > Multikulturalisme <

TEKST: HILDE K. KVALVAAG

Det ruller en nykarismatisk bølge over Vesten. Siden 1960 har medlemstallet i enkelte amerikanske karismatiske bevegelser økt med nesten 2000 prosent. I USA blir dette mer og mer tydelig, og den amerikanske regjeringen styrer hånd i hånd med karismatiske (pentecostal) bevegelser, i følge den kjente antropologen Jean Comaroff fra University of Chicago.

– De som deltar aktivt i slike karismatiske bevegelser er mindre medlemmer av staten enn de er av sine kirker. Det religiøse samfunnet er medlemmenes alt: deres familie, nettverk og trygghet. Dette gjelder også mange andre land enn USA. I Ghana er det kristne samfunn som leverer posten, i Sør-Afrika gjør de politiets jobb og tar seg av kriminelle, forteller Comaroff.

Kapitalisme og kristendom hånd i hånd

Comaroff holdt innlegg under «Vital Matters»-konferansen som ble arrangert i november i regi av Institutt for sosialantropologi. I følge Jean Comaroff og faglig ansvarlig for «Vital Matters»-konferansen, Bruce Kapferer ved Universitetet i Bergen, er nettopp den store forskjellen mellom de gamle og de nye religiøse bevegelsene, måten de forholder seg til økonomi. Mens religion pleide å stå utenfor økonomien, er de nå «i verden».

– Der trenger de ikke å vente på å komme til himmelen. «Du kan få det nå» er det nye mottoet. Dette passer som hånd i hanske med kapitalisme, sier Comaroff.

– Vi må ikke tro at utfordringene fra denne typen religiøse grupperinger ikke er noe som angår «oss». De er svært profesjonelle i måten de rekrutterer på. De er veldig hippe, og de øker svært raskt i omfang, ifølge Comaroff. Hun advarer mot å overlate for mye makt til de religiøse bevegelsene. Mange av dem ønsker mindre statlig styring, og mer direkte kontakt med markedet. Det kan føre til at de vil jobbe for å undergrave statene de selv er en del av, mener hun. Comaroff mener også at mens mange europeere ser på Europa som sekulært, blir det av mange utenfra sett på som et kristent kontinent.

For øvrig ser man de samme tendensene også innenfor hinduisme, jødedom og islam: Det er karismatiske bevegelser som vinner terreng og popularitet, i følge Comaroff.

På «date» med Gud

Den store plassen Gud har i et samfunn som det amerikanske, ble bekreftet av Tanya Luhrmann som holdt et annet hovedinnlegg på konferansen. Hun har forsket på hvordan folk i ulike amerikanske trossamfunn kommer til å tro at Gud eksisterer. 42 prosent av alle amerikanere definerer seg selv som born-again kristne eller adventister, i følge Luhrmann, som legger til at disse tallene er usikre, og trolig for lave. Luhrmann forteller at bevegelsen «Pentecostals of the World» har økt med 1934 prosent siden 1960. Perioden fra 1960-tallet og opp til i dag kalles den tredje vekkelsen, og de som har vendt seg mot den karismatiske kristendommen i denne perioden kan defineres som en «generation of seekers», mener Luhrmann.

– For svært mange amerikanere er det derfor helt naturlig når George W. Bush kan høre Guds stemme, for de gjør de jo også selv. De har gått gjennom en læringsprosess der kontakten med Gud blir tettere og tettere. De går på date med Gud i parker, og snakker med Gud om hverdagslige ting. Det viktigste for disse karismatiske bevegelsene er å få folk til å tro på Gud, de har ikke så strenge regler for hvordan man skal leve. Det viktigste er å tro og ha Gud med seg hele veien.

Luhrmann peker på andre tendenser i det amerikanske samfunnet som kan være med å forklare den store appellen til de kristne samfunnene. Blant annet øker den sosiale isolasjonen i USA, færre har daglig kontakt med slekt og venner, medlemstallene i fagbevegelsen har falt sterkt, og det er nå 25 prosent av alle amerikanere som bor alene.

– Kirken gir sosial intimitet med Gud, men også med andre mennesker, og er slik med på å tette et hull i disse menneskenes liv.

Sharia

- Muslimer ønsker å leve etter det de mener er «Guds lov», sharia-loven.
- Utgangspunktet for sharia-loven er Guds åpenbaring. Loven er religiøs, og ikke knyttet til noe territorium eller statsmakt. Den gjelder for alle mennesker i muslimske land (*dar al-islam*) og alle muslimer i ikke-muslimske land.
- Islamsk lov er i utgangspunktet et sett med åpenbaringskilder og en metodologi for å lage regler ut av disse kildene. Det er rettsvitenskapen (*fiqh*) som har utformet rettsregler (*faru'*) og rettsområder ved hjelp av menneskelig fornuft (*ijtihad*).
- Shariaen er ingen statisk rett, selv om den anses å ha et guddommelig opphav og finner sin autoritet i den tidligste islamske historie.
- Shariaen gjennomgikk store forandringer på slutten av det 19. århundre. Da ble den kodifisert i form av nasjonal lovgivning og reformert ved flittig bruk av *ijtihad*, tolkende argumentasjon.

Katja Jansen Fredriksen er utdannet arabist ved Universitetet i Leiden. Hun har reist mye i Midtøsten og har mellom annet arbeidet som oversetter.

Zeliha Yakinoğlu og Esra Deveci, begge elleve år, har gjort hjemmeleksene til første time. – Gud ville hjelpe menneskene med å få svar på sine spørsmål og sendte derfor profeter, sier Esra.

Islam uten Koranen

I den tyske delstaten Nordrhein-Westfalen får muslimske barn lære seg en moderne tilnærming til islam i skolefaget «Islamkunde in deutscher Sprache».

Tema › Multikulturalisme ‹

■ TEKST OG FOTO: ELI KRISTINE KORSMO

Det er grytidlig morgen i den vesttyske byen Duisburg, som befinner seg en 20-minutters togreise fra Düsseldorf. Folk haster av gårde i grålysningen på vei til arbeid og skole. På Gottfried-Wilhelm-Leibniz-Gesamtschule strømmer elevene til og gjør seg klare for skolen en høstdag i oktober. I denne byen er rundt en fjerdedel av innbyggerne innvandrere, av dem er rundt 20 prosent muslimer. En stor del er tyrkiske arbeidsinnvandrere som kom til Tyskland på 70-tallet, men skolen har også elever fra en rekke andre land.

Lærer om islam

I oktober disputerte Margrete Søvik for dr.art. graden ved Universitetet i Bergen med blant annet islam i tysk skole som tema. Hubro har gått i Søviks fotspor til Tyskland. Men der Søvik stoppet opp ved dokumenter og artikler, tok vi skrittet inn i klasserommene.

I første time denne dagen får elevene fra 9. klasse i oppgave å svare på spørsmål om faget fra en norsk journalist.

Mellom litt latter og knising kommer det frem at elevene liker faget godt og synes de lærer mye nyttig. De forteller at en del av det de lærer visste de ikke fra før, selv om de fleste av elevene besøker en Koranskole jevnlig.

– Egentlig lærer vi mye av det samme som vi lærer på koranskolen, men der leser vi i Koranen. Det får vi ikke gjøre her på skolen, forklarer Merve Bekâr (14). Både hun og foreldrene er født og oppvokst i Tyskland. Likevel synes hun det kan være problematisk å leve som muslim i Tyskland.

– Det er noen ganger vanskelig. For eksempel fordi vi som er muslimske skolejenter ikke får jobb når vi skal ut i praksis i løpet av skoletiden på grunn av at vi bruker slør. Det synes jeg ikke er rettferdig, sier hun. Både og Merve og venninnen Ayse Öztürk (14) bruker hijab. Ayses foreldre er opprinnelig fra Tyrkia, men som de fleste andre innvandrerbarn ved skolen, er Ayse vokst opp i Tyskland.

– Egentlig er det ganske bra å være muslim her, men når vi vil følge levereglene våre ved for eksempel å bruke slør, hender det at det blir konflikter. Det synes jeg ikke er greit. Jeg mener at alle må få leve slik de ønsker, sier Ayse.

Skolen viktig for integrering

Første time er over og i løpet av noen få minutter skiftes elevene ut.

Halim Takimi skriver diskusjonsspørsmålet for 6. klassingene på tavla. Elevene er godt forberedt til timen og alle har svar på spørsmålet om hvorfor Gud sendte så mange profeter til menneskene.

Inn kommer en ny gruppe. De går i 6. klasse og trenger seg sammen i det lille og slitte klasserommet. Noen av jentene bærer som sine eldre medelever slør for å dekke til håret. Lærer Halim Takimi hysjer på elevene og alle hilser i kor:

– Fred være med deg.

Takimi har stor autoritet i klasserommet og alles blikk er vendt mot ham når timen starter.

– I dag skal vi snakke om profetene, og dere skal svare på følgende spørsmål: «Warum hat Gott viele Propheten zu den Menschen geschickt?», sier han. Hvorfor sendte Gud så mange profeter til menneskene? To og to stikker de hodene sammen for å diskutere.

– Fordi menneskene hadde glemt sin religion. Og menneskene gjorde mange dumheter, svarer Dilara Küçük (11).

– Derfor ville Gud hjelpe menneskene med å få svar på sine spørsmål, leser Esra Deveci (11) opp fra arket sitt. En viktig del av faget er at alt foregår på tysk. Mange av elevene har lite kontakt med tyskere i sitt daglige liv, og tyskkunnskapene er ofte dårlige. Det bekrefter rektor Gerd Grammann.

– Skolen er det viktigste stedet for integrering. Vi var en av de første skolene som ble med på dette prosjektet. Jeg synes det er bra at elevene får lære om islam på en liberal og informativ måte. Mange av dem har bare vage ideer om hva religionen egentlig handler om. Vi har tidligere hatt noen dårlige erfaringer med at moskeene påvirker dem på en tendensløs måte, som for eksempel ved å si til dem at de

ikke trenger å lære tysk. I dette faget trekker vi også fram de store linjene og likhetstrekkene mellom religionene våre, sier han.

Grammann understreker at de har få problemer med de muslimske elevene ved skolen, de anstrender seg for å gjøre sitt beste. Ofte er det foreldre som er årsak til eventuelle problemer.

– Et barn kan vokse opp her i landet og likevel nesten ikke behøve å møte tyskere i hverdagen. De går for eksempel til den tyrkiske matvarebutikken og handler, de spiser på tyrkisk restaurant, de går til sin tyrkiske lege og de ser tyrkisk fjernsyn hjemme. Derfor er det veldig viktig at dette faget er på tysk, mener han.

Islam ikke anerkjent som trossamfunn

I Tyskland er religionsundervisning et pliktfag der elevene er delt inn etter konfesjon. Derfor har kristne, katolikker og jøder egen religionsundervisning. Det er trossamfunnene som står for innholdet i undervisningen. Den tyske religionsundervisningen på skolen er bekjennende, og elevene lærer hvordan de skal leve som gode kristne, katolikker eller jøder. Lærerne er hentet inn fra de organiserte trossamfunnene rundt i landet. I grunnloven står det svart på hvitt at den tyske staten skal være nøytral i trosspørsmål. Fordi skolen er statlig er det altså ikke skolen selv som kan stå for en bekjennende religionsundervisning. I skoleåret 1999-2000 startet likevel Nordrhein-Westfalen opp et skoleforsøk og opprettet et eget religionsfag for muslimske elever, «Islamkunde in deutscher Sprache»,

dog ikke som et bekjennende fag. Det er blitt arbeidet med ideen siden 70-tallet. Muslimenes ønske har hele tiden vært at barna deres skal få et liknende tilbud om religionsundervisning som sine katolske, kristne og jødiske medelever. I Tyskland er imidlertid ikke islam anerkjent som et eget trossamfunn.

Vil beholde kontroll over innholdet

Ved Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen møter vi Dr. Bülent Ucar og hans gjest for anledningen, Dr. Michael Kiefer, som nylig har avlagt doktorgrad med «Islamkunde in deutscher Sprache» som tema for avhandlingen.

– Hovedårsakene til at muslimene i Tyskland ikke er anerkjent som eget trossamfunn er for det første at de muslimske organisasjonene er mange, og de er relativt små. Det har vært vanskelig å ha faste kontaktpersoner, og miljøene har samarbeidet dårlig. Bare 10–15 prosent av alle muslimene i landet er medlem av en muslimsk organisasjon. For det andre har det ikke vært nok kontinuitet i de muslimske organisasjonene. Et viktig kriterium for å bli anerkjent er i det minste at organisasjonene er stabile over mange år og at man vet hvilke personer man kan forholde seg til. For det tredje er det et problem at noen av disse organisasjonene, for eksempel Milli Görüş, har uttrykt antisemittiske holdninger. Det sier seg selv at man ikke kan overlate religionsundervisningen i skolene til organisasjoner som formidler slike budskap, sier Dr. Kiefer. Når staten har ansvaret for undervisningen, kan de også beholde kontrollen over innholdet. Siden «Islamkunde in deutscher Sprache» ikke er bekjennende lærer elevene om islam, men de blir ikke instruert i hvordan de skal leve som muslimer, lese Koranen eller be til Gud.

– I et langtidsperspektiv er likevel håpet at muslimene selv kan overta undervisningen, sier Dr. Ucar, som selv opprinnelig er tyrkisk, men vokst opp i Tyskland.

Flertall ønsker undervisning på tysk

I utgangspunktet kan alle elever som ønsker det delta i undervisningen i «Islamkunde in deutscher Sprache», men de må være påmeldt av foreldrene. Skoleprosjektet er nå i gang ved 110 skoler, har engasjert 75 lærere og har mellom 7000 og 8000 deltagende elever. Ved August Thyssen Realschule er Ali Topczyk lærer i faget, han kom til Tyskland for seks år siden for å skrive doktorgrad, også han med temaet undervisning i islam i den tyske skolen. På August Thyssen Realschule underviser han flere klasser i faget. På det 9. klassetrinnet har han over 30 elever i fjortenårsalderen, en stor utfordring for en som i utgangspunktet ikke er lærer, i følge han selv.

– I undervisningen i dag skal vi se på en tekst fra Koranen oversatt til tysk, roper han høyt til elevene. Først viser han teksten på arabisk.

– Hvor mange av dere har sett denne teksten før?

Nesten alle rekker opp hånden.

– Hvor mange av dere vet hva den betyr?

Ikke en eneste hånd er å se.

– Hva hjelper det oss å lese Koranen når vi ikke forstår? Vi må lese den på tysk eller på morsmålet vårt for å forstå, konstaterer han og får i et lite øyeblikk klassens fulle oppmerksomhet. Elevene har fattet det viktigste poenget med timen, kanskje en liten aha-opplevelse for flere av dem. I følge Topcyks funn i arbeidet med doktorgradsavhandlingen, deltar over 90 prosent av de muslimske barna i undervisningen i dette faget, selv om foreldrene i utgangspunktet vil ha en egen religionsundervisning for barna på lik linje med de anerkjente trossamfunnene i landet. På spørsmål om hvilket språk foreldre og skoleelever ønsker at faget skal undervises, svarte mer enn 70 prosent at de ville ha undervisning på tysk, 20 prosent ville ha den på tyrkisk, mens 10 prosent ønsket undervisning på andre språk.

– Disse resultatene mener jeg er et tegn på at integrasjonen er på rett vei. I motsetning til tidligere, ser det ut til at de for fremtiden søker sin tilhørighet i det tyske samfunnet og ikke i sitt hjemland, sier Topczyk.

Store utfordringer

Tilbake i Ministerium für Schule und Weiterbildung innser Dr. Bülent Ucar at de har store utfordringer de neste årene med å få faget til å fungere godt. Dr. Michael Kiefer nøler ikke med å fremsette velrettet kritikk.

– Et av de største problemene er at det mangler undervisningsmateriell. Skoleforsøket har nå pågått i sju år og man har enda ikke klart å få ut noen gode bøker til elevene. Jeg vet at det arbeides med dette, og at det i løpet av et par år vil komme bøker til 5.-7. klasse. Etter min mening er dette likevel lovlig seint, sier Dr. Kiefer. Lærerkreftene er et annet viktig spørsmål.

– I begynnelsen ble det brukt muslimske morsmåslærere til undervisning i dette faget. Disse lærerne hadde ikke i utgangspunktet de teologiske og pedagogiske kunnskapene som trengtes. Det er satt i gang utdanning av lærere ved Universitetet i Münster spesielt til dette faget, men det er ikke tilstrekkelig, mener han.

I følge Dr. Ucar trengs det omkring 1000 nye lærere til faget.

– Vi ønsker å utdanne disse lærerne selv og utvikle faget her i Tyskland uten påvirkning fra hjemlandene til innvandrerne. Det er viktig at lærerne snakker godt tysk og kjenner den tyske kulturen samtidig som de har en teologisk og pedagogisk utdanning. Utdanning av flere lærere er selvsagt også et spørsmål om økonomi, og vi arbeider ut i fra et langtidsperspektiv på 10-15 år for å løse alle disse problemstillingene her i Nordrhein-Westfalen, forklarer han. ■

Som i alle andre skolegårder er det også flørtning i friminuttene på Gottfried-Wilhelm-Leibniz-Gesamtschule.

Ved Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen arbeider Dr. Bülent Ucar, (t.v.), med å organisere, forbedre og videreutvikle religionsfaget «Islamkunde in deutscher Sprache». Dr. Michael Kiefer har skrevet doktoravhandling om emnet.

Knytter islam til hverdagen

Faget «Islamkunnskap på tysk» skal gi muslimske barn tilhørighet i det tyske samfunnet. Prosjektet viser hvor forskjellige integrasjonsutfordringer de europeiske landene har, mener Dr. art Margrete Søvik.

■ **Tema** > Multikulturalisme <

■ TEKST OG FOTO: ELI KRISTINE KORSMO

Helt siden 70-tallet har spørsmålet om religionsundervisning i islam i tyske skoler vært et heftig tema, særlig i de delene av landet hvor det er mange muslimske innvandrere. Skoleprosjektet «Islamkunde in deutscher Sprache» representerer den seneste utviklingen i dette spørsmålet. Margrete Søvik fra Universitetet i Bergen har studert debatten helt fra 1979 til 2001.

– Skoleprosjektet er et forsøk på å bringe det islamske i harmoni med det tyske. Utgangspunktet er ideen om at du ikke kan velge bort din kultur og historie, forklarer Søvik. Hun mener denne måten å tenke religionspedagogikk på har presset frem nytenkning i muslimske miljøer.

Intellektuelt forhold til religion

I Europa er forholdet til religion og tro preget av store forskjeller mellom landene. I Tyskland er stat og kirke atskilt. Staten skal være nøytral i trosspørsmål, likevel har tro og religion influert den offentlige sfæren i Tyskland. Dette står i klar kontrast til Frankrike, hvor religionen har vært klart skilt fra den offentlige sfæren. Det er for eksempel ikke noen form for religionsundervisning i den franske grunnskolen. Disse forskjellene har røtter langt tilbake i tid, men Tysklands totalitære fortid har bidratt til å legitimere religionens offentlige innflytelse.

– Mange frykter at staten skal få monopol på verdiformidling i samfunnet. I Frankrike ser man identitet som noe som er underlagt den enkeltes rasjonelle valg, mens man i Tyskland er mer preget av troen på at man er formet av kultur og miljø, sier Søvik.

Det er ingen klare skillelinjer mellom en privat og offentlig etikk i Tyskland på samme måte som i Frankrike.

– Et av målene med skoleprosjektet har vært å gi elevene et mer intellektuelt forhold til sin religion. Barna skal lære om sin kulturelle og religiøse bakgrunn, men samtidig prøver de å bringe denne annerledesheten i harmoni med det tyske samfunnets normer og verdier. De har derfor forsøkt å bygge opp læreplaner der barna leser islamske tekster og tolker dem i lys av erfaringer fra dagliglivet.

Muslimere saksøker staten

Hun har også sett en del på kritikken som har vært rettet mot denne utviklingen i tyske skoler.

– Uavhengige muslimske organisasjoner har vært kritiske til at de ikke er tatt med i et samarbeid om utvikling av læreplaner og lærerkrefter, tilsvarende de protestantiske, katolske og jødiske trossamfunnene. Dessuten mener de at «Islamkunde in deutscher Sprache» er i strid med den tyske stats nøytralitet. De muslimske organisasjonene har vært beskyldt for ikke å være tilstrekkelig store og stabile.

– I 2005 slo Høyesterett fast at organisasjonsformen var tilfredsstillende. Mot slutten av 80-tallet samlet de seg i to store paraplyorganisasjoner. Når det gjelder det pedagogiske området har de beveget seg langt i retning av tyske standarder, og siden seint på 80-tallet har de tatt til orde for religionsundervisning på tysk, sier Søvik. Hun mener at det er en myte at det bare er tyske myndigheter som har ønsket religionsundervisning på tysk.

– At islam var en del av tyrkisk morsmålsundervisning frem til 1999 var mye på grunn av forholdet til den tyske staten. Nå er det imidlertid et nytt lederskap i de muslimske organisasjonene som har andre ideer om islam enn foreldregenerasjonen, men dette neglisjeres ofte i den offentlige debatten. Spørsmålet om islamsk religionsundervisning i tyske skoler er først og fremst et spørsmål om hvem som skal kontrollere verdiformidlingen til muslimske barn og unge. I tilfellet islam kommer prinsipper om likebehandling og statlig nøytralitet i et spenningsforhold til integrasjonspolitiske målsettinger, sier Søvik. ■

Konfrontasjoner i og mellom alle samfunn

Moderniteten brer seg fra Europa og utover verden, men dette betyr ikke at verden blir mer enhetlig. Tvert imot utvikler ulike moderne samfunn seg i vidt forskjellige retninger.

Tema › Multikulturalisme ‹

■ TEKST OG FOTO: RUNO ISAKSEN

Utviklingen åpner for dialoger, men også for konfrontasjoner i og mellom samfunn overalt. Det sier årets holbergprisvinner, Shmuel N. Eisenstadt (f. 1923), som tar imot i sitt hjem i Vest-Jerusalem. Han støtter seg på en krykke inn til kontoret, hvor bøker fyller alle vegger og skrivebordet bærer manuskripter, utskrifter og enda flere bøker.

Eisenstadt er særlig kjent for paradigmat om multiple moderniteter: Ulike samfunn utvikler seg i ulike retninger, blant annet fordi man har ulike meninger om hva som er felles goder. Og dette er helt legitimt, understreker han.

Men aller først da: Hva er kjennetegnet på moderne samfunn?

Tap av sikre markører

– Det er mange fellesnevner, som urbanisering og teknologisk utvikling. Disse skaper igjen et sett av felles problemer – men løsningene er forskjellige. Tokyo, London og New York har veldig like problemer, men ulike løsninger når det gjelder utdanning, politisk utforming og så videre. Men den grunnleggende felleskjernen i moderniteten handler om tap av sikre markører. I den kristne verden var naturligvis Gud en slik sikker markør, som nå er borte.

Det at folk krangler og diskuterer er ikke modernitet, fortsetter Eisenstadt, for det har folk alltid gjort. Heller ikke i førmoderne sivilisasjoner godtok man enhver autoritet, men det var likevel ingen tvil om at det *fantas* noen sikre markører. I dag lever vi derimot med et tap av sikre markører og med stadige forsøk på å reetablere slike, men uten å være i stand til å lykkes.

Destruktivt potensial

Modernitet er altså stadige bevegelser. Finnes ingen endestasjon?

– Alle endestasjoner man tidligere har lansert, har forsvunnet. Endestasjonen vil bare vise seg når man klarer å reetablere sikre markører og dermed ikke lenger har denne dynamiske kraften av skeptisisme. Ellers vil det kontinuerlig forandre seg, det er prisen. Det gjør folk mer åpne, men også mer usikre. Dette er modernitetens stadig pågående kamp, understreker Eisenstadt.

– Og i denne kampen er også de destruktive kreftene stadig like levende?

– De destruktive kreftene er alltid der. Man kan ikke benekte dem eller undertrykke dem. Jakobinerne ville undertrykke dem, og

utviklet derfor terror, poengterer Eisenstadt med en henvisning til de beryktede jakobinerne under den franske revolusjonen, kjent for manglende toleranse og for likvidering av meningsmotstandere.

– Man kan ikke undertrykke dem, så man må...?

– Kanalisere dem. Og dessuten gjøre dem mindre attraktive. Jeg sier ikke at de ikke kan konfronteres, men man kan ikke anta at de vil forsvinne. De er en del av menneskenaturen. Du kan ikke forandre menneskenaturen, du kan bare kanalisere den.

Vestlig, men annerledes

Begrepsparet multiple moderniteter er ikke noe hokuspokus, men en beskrivelse av virkeligheten slik den faktisk er, understreker Eisenstadt. Stadig større deler av verden blir moderne, men likevel annerledes enn Europa, som er selve modellen. Og heller ikke modellen, altså Europa, var eller er noe enhetlig.

– Innen sosiologien trodde man helt fram til 50-tallet at ettersom moderniteten sprer seg utover fra Europa, vil verden som helhet bli mer eller mindre enhetlig. Men dette var en feil antagelse i utgangspunktet, og ble særlig synlig etter andre verdenskrig. Japan ble moderne, men veldig ulikt Europa. Dagens utvikling i India er veldig fascinerende. India er verdens største ekte demokrati, men samtidig spiller kastesystemet stadig en viktig rolle.

«Den grunnleggende felleskjernen i moderniteten handler om tap av sikre markører. I den kristne verden var naturligvis Gud en slik sikker markør, som nå er borte.»

Men heller ikke dette er noe nytt, slik Eisenstadt ser det. Da Alexis de Tocqueville skrev om demokratiet i Amerika (1835–1840), snakket han i grunnen om en ny sivilisasjon, ikke bare om små, lokale tilpasninger til en europeisk modell.

– Latin-Amerika har ikke hatt noen de Tocqueville, men også der er det overveiende vestlig, og likevel forskjellig fra Vesten. Så helt fra begynnelsen var det snakk om multiple moderniteter. Europa var den store påvirkningskraften, gjennom imperialismen og kolonialismen. Men denne originale modellen forandret seg også.

Kampen om moderniteten

Eisenstadt omtales tidvis som et slags alternativ til Huntington's begrep om et forestående «clash of civilizations» mellom modernitet på den ene siden, ikke-moderne barbari på den andre. Men hvor ulike de egentlig?

I moderniteten lever vi uten sikre markører og med kontinuerlig utvikling og forandring, noe som gjør oss mer åpne, men også mer usikre. Verdens multiple moderniteter åpner for konstruktive dialoger, men også for voldelige konfrontasjoner. Det destruktive potensialet er alltid der, det er en del av selve menneskenaturen, hevder Shmuel Eisenstadt.

– Jeg vet at noen sier at jeg ikke godtar «clash of civilizations», at jeg er optimist. Langt derifra! Europa og den muslimske verden har en lang historie av konfrontasjoner. På 1500-tallet sto ottomanene utenfor Wiens porter. En sivilisasjon ville skubbe ut en annen, altså en klar konfrontasjon. Men i dag har vi ikke ulike sivilisasjoner som vil skubbe ut andre, men ulike sivilisasjoner, inkludert den muslimske, som vil legge beslag på modernitet.

For også fundamentalisme er moderne, slik Eisenstadt ser det. Fra tradisjonene skaper man en slags jakobinsk ideologi.

– Så i dag har vi konfrontasjoner mellom ulike moderniteter. Dette kan være veldig fint og konstruktivt, dialog mellom sivilisasjoner. På den annen side kan man også være grusom mot den andre, for enhver har sin egen tolkning av modernitet. Når slike brytninger blir ideologisk og militært intense, kan de bli veldig farlige.

Brytningene går heller ikke bare mellom nasjoner eller sivilisasjoner, men vel så mye innad i dem, fortsetter Eisenstadt, og viser til at de aller første fundamentalistene, og også de eneste som kalte seg selv fundamentalister, var protestanter i USA.

– Så det skjer i USA, i hjertet av moderniteten. I dag skjer det særlig i Europa, med den økende innflytelsen fra muslimer. Også i den muslimske verden ser vi regimer som er redde for fundamentalisme og grupper som jobber imot det. Så det er allerede her. Det er en dobbel konfrontasjon mellom totalitære og pluralistiske fortolkninger av modernitet – konfrontasjoner i og mellom samfunn overalt.

Pluralisme møter totalitarisme

Ulike samfunn kan ha ulike begreper om hva som er felles goder, noe som er helt legitimt. Og dermed vil ulike samfunn utvikle seg i ulike retninger. Men under dette går den avgjørende skillelinjen mellom totalitarisme på den ene siden, og pluralisme på den andre. Der utspilles den store kampen i dag.

«Sharia har aldri før vært så sterkt ideologisert og formalisert som det er nå»

Moderne fundamentalisme

– Islamsk fundamentalisme, inkludert ønsket om sharia-lover, representerer ikke den snarere et steg tilbake til det førmoderne?

– Nei. Den er selvfølgelig basert på tradisjoner, men det er en ny og veldig moderne tolkning. Sharia har aldri før vært så sterkt ideologisert og formalisert som det er nå. Ta dette med slør. Du vil si at det er en tradisjonell ting og at de unge kvinnene kan låne bestemor sitt slør. Nei, de skaper et uniformert, homogent og militant uttrykk. De er imot heterogeniteten i den muslimske tradisjonen. Så det er en spesiell tolkning av tradisjonen: De vil være tradisjonelle, men deres tradisjon er allerede en moderne, jakobinsk type.

– Er Bushs verdenssyn gammeldags, basert på en idé om at verden kan og bør utvikles langs en rett linje mot vestlig modernitet?

– Nei, dette er veldig moderne ideologisk måte å betrakte ting på. I begynnelsen av Irak-krigen uttalte en høytstående amerikansk general: «Selvfølgelig vinner vi, for vår Gud er sterkere enn deres!» I dagens USA er det en sterk spenning mellom homogenitet og pluralisme. Men sant nok, det hersker en idé om at verden skal utvikles i vestlig eller amerikansk retning, sier Eisenstadt, og viser til at mange vestlige NGO-er (Non-Governmental Organisations) sier at de lokale må organisere sine frivillige organisasjoner slik som deres er organisert. Dermed skaper de et nytt patron-klient-forhold; ifølge Eisenstadt er de ikke sensitive nok overfor pluralismen.

Større potensial for konflikter

Å leve i moderniteten er altså å leve uten sikre markører. Dette skaper en spesiell kulturell og politisk dynamikk. Dagens situasjon er ifølge Eisenstadt kjennetegnet av en endeløs kamp for legitimitet.

– La meg ta en illustrasjon, som viser en paradoksal forskjell mellom det tradisjonelle og det moderne. Kommunisme er moderne, Sovjet var moderne. Tsarene var imot valg, mens Sovjet derimot oppfordret folk til å stemme. De trengte denne legitimeringen.

I dag er USA verdens eneste hegemoni, selv om det ikke særlig sterkt, påpeker Eisenstadt. Men vår tids overherredømmer er ikke som fortidens.

– Det har vært ulike hegemonier før, også i moderne tid. Og det var alltid folk som kjempet imot, det er ikke noe nytt. Det nye nå er at de ikke lenger har monopol på legitimitet for sitt hegemoni. Hvorfor? Fordi de skapte institusjoner og forkynte ideologier som over tid ble sterkere enn deres legitimitet. FN er i det store og hele skapt av USA. De skapte også WTO, som nå sier: «Nå skal vi dømme deg, USA, ut fra kriteriene du skapte. Vi aksepterer kriteriene dine, men ikke ditt monopol.»

Dette er et helt nytt spill, framholder Eisenstadt. I handelsforhandlinger kan ikke USA lenger gjøre som de vil. De må klekke ut nye måter for samarbeid eller konflikt. Det er i dag større potensial for konflikter. Ikke bare fordi verden er tettere sammenknyttet, men også fordi verden på mange måter aksepterer vestlige ideologier, men ikke deres fortolkninger.

Ingen løsning, bare håndtering

«Ja og nei» er Eisenstadts svar når jeg lurar på om Israel/Palestina-konflikten også kan forstås i lys av hans begrep om multiple moderniteter.

– Dette er ikke en ideologisk kamp, men en konflikt mellom to nasjonale kollektiver som slåss om de samme territoriene. Konflikten har tradisjonelle røtter, men blir mer og mer formulert i moderne termer.

– I øyeblikket tror jeg ikke på løsning, bare på håndtering. Å minimalisere konfliktnivået og prøve å styrke pragmatiske og konstruktive krefter på begge sider. Hamas er en typisk reaksjon på en litt mer modernisert, men samtidig korrupt regime, men et regime som samtidig prøvde å legitimere seg i moderne termer.

Demokrati som metafor

Eisenstadt er klar på at han ikke lanserer optimistiske prognoser, verken når det gjelder Israel/Palestina-konflikten eller verdensutviklingen generelt. Men en viss kime til håp ligger i muligheten for å utvikle noen slags fellessymboler, symboler som ulike mennesker og kulturer kan tolke ulikt, men likevel føle seg forpliktet overfor.

– I Israel sto man overfor et stort problem da uavhengighetserklæringen skulle skrives: Gud. De religiøse ville ha med Gud i erklæringen, de sekulære ville det ikke. Så man fant en metafor i *Bibelen*, nemlig «Israels klippe». For de religiøse var dette Gud. For de sekulære var det en sterk metafor, med trykk på Israel. Så kanskje om man kunne finne en slik samlende metafor i dag...

– Ja, hva kunne være en samlende metafor i dag?

– Jeg vet ikke. Men hele verden godtar demokrati på en eller annen måte. De har veldig ulike meninger om og forskjellige tolkninger av det. Så kanskje. I alle fall er ikke demokrati i seg selv noen garanti for suksess. ■

Hetere klimapolitikk i USA

Den viktigste miljøpolitiske omveltningen i USA kan komme til å skje i delstatene. Det er ikke utenkelig at de vil presse på for å innføre strengere nasjonale standarder.

Vitenskapsfolk har lenge vært enige om at mennesker er ansvarlige for klimaendringene på planeten. Og nå har selv gjenstridige republikanere erkjent problemet.

■ TEKST: LARS HOLGER URSIN

Noe holder på å skje, også med det politiske klimaet i USA.

– I utgangspunktet har republikanerne tradisjonelt vært mot strengere miljølover. Da George W. Bush drev valgkamp før presidentvalget i 2000, pekte han på CO₂ som et område der man trengte å gjøre noe. Men det endret seg med en gang han inntok Det hvite hus. Da giret han ned forventningene, sier professor William Shaffer. Purdue-professoren tilbringer et sabbatsår på Institutt for sammenliknende politikk ved UiB og har dermed fått betrakte den siste utviklingen i amerikansk politikk på god avstand.

Demokratene har lengst miljøtradisjon

– Samtidig har den kanskje mest dramatiske utviklingen i klimapolitikken i USA skjedd i California, under den republikanske guvernøren Arnold Schwarzenegger, fortsetter Shaffer. Den tidligere Hollywood-stjernen som nylig tok gjenvalg, og som selv liker å kjøre bensinlukende monsterbiler, har kjempet gjennom strenge utslippstak for CO₂.

– Og han har fulgt dem opp, med tiltak som slett ikke bare er «smoke and mirrors» – altså spill for galleriet, sier Shaffer.

Nå er det ikke så oppsiktsvekkende at det er en republikaner i akkurat California som går i bresjen. California har lenge tatt luftforurensing alvorlig, og siden begynnelsen av 90-tallet har velgerne vendt seg mer og mer mot Demokratene, som oftere har hatt miljøpolitikk som fanesak. Og Schwarzenegger har vært oppfattet som mer liberal enn mange av hans republikanske guvernørkolleger.

– Det er nok ikke ren altruisme som ligger bak. Men selv om du kan hevde at Schwarzenegger bare tilpasser seg det politiske miljøet han lever i, skal han i alle fall ha honnør for at han faktisk responderer til det. Og han er heller ikke enestående blant republikanerne. New York-guvernør George Pataki har sammen med guvernører i seks nabostater, gått inn for strengere tak på CO₂-utslipp enn det den føderale regjeringen har gått inn for.

Det er to grunner til at dette er oppsiktsvekkende. For det første har Det republikanske partiet, litt forsiktig sagt, vært relativt fritt for de helt store miljøpolitiske fyrtråene.

– Det er kanskje urettferdig å male med for bred pensel, men det er nok riktig å si at demokratene har en lengre tradisjon for å sette miljøet på den politiske dagsorden, medgir Shaffer.

Og for det andre: I debatten om global oppvarming hevder mange at krefter nært knyttet til Det republikanske partiet har drevet en organisert desinformasjonskampanje, for å skape en forestilling om at det fortsatt var uenighet blant forskerne om at vi virkelig står overfor menneskeskapte klimaendringer.

Fortsatt nede på listen

– Jeg tror nok ikke kampanjen var så ille som det høres ut, men samtidig tror jeg det var folk på den republikanske siden som ikke handlet etter fellesskapets beste interesser. Det var nok heller et spørsmål om å finne et rimelig motsvar på noe som jo var en stadig mer overbevisende kampanje for noe som på et tidspunkt var kontroversielt. Det er tross alt ikke mange tiår siden det ikke var vitenskapelig konsensus om dette, sier Shaffer.

Men betyr det at vi står overfor en massiv kursendring i USA? Vil de snu og ratifisere Kyoto-protokollen og bli et miljøpolitisk fyrtårn for resten av Vesten? Det er kanskje å ta hardt i, skal vi tro Shaffer. Han tror miljøpolitikk fortsatt vil være et stykke ned på prioriteringslistene for amerikanske rikspolitikere i alle fall i forhold til presidentvalget i 2008. Hvis Irak fortsatt er på dagsorden, vil nok det dominere den utenrikspolitiske debatten. Og innenriks vil nok økonomi og helsepolitikk være de som får mest oppmerksomhet, hevder Shaffer.

Slutter å si at jorden er flat

Det amerikanske publikumet blir imidlertid stadig mer opptatt av klimaendringene. Ikke minst i kjølvannet av den katastrofale orkansesongen i 2005, der den verste stormen, Katrina, tok livet av minst 1800 mennesker og ødela verdier for over 81 milliarder dollar.

– Da blir det stadig vanskeligere å avvise disse problemene. Et stort antall evangeliske kristne grupper har dessuten gått sammen og sagt at dette utgjør et stort problem. Dette er grupperinger som utgjør rundt 20 prosent av den republikanske velgermassen. Slikt må republikanerne forholde seg til. Folk er faktisk såpass opplyste at de klarer å finne ut av sakene på egenhånd hvis de får nok informasjon. Det vet politikerne, sier Shaffer.

– Og da er det grenser for hvor lenge man kan gå rundt og hevde at jorden er flat, ler han. ■

En thoriumreaktor kan i tillegg til å være en energikilde, bidra til å fjerne farlig radioaktivt avfall. Det foreslås derfor å bygge thoriumreaktorer ved siden av gamle og farligere uranreaktorer.

Trygg kjernekraft kan løse energikrisen

Thoriumreaktorer kan løse verdens energiproblemer i all overskuelig fremtid. Det mener fysikkprofessor Egil Lillestøl, og han møter få motargumenter. Så hvorfor har vi ikke bygget disse reaktorene for lengst?

■ TEKST: LARS HOLGER URSIN

■ FOTO: ISTOCKFOTO

– Vi har ikke hatt teknologien tilgjengelig tidligere, og det krever faktisk en solid grunninvestering for å teste denne reaktortypen, sier Lillestøl. I flere år har han spredd informasjon om akseleratordrevne kjernereaktorer basert på thorium. Nå håper han at Norge skal bygge den første.

– Jeg er optimist, men jeg mener det er nå eller aldri, fortsetter han.

Ideen bak reaktoren er ikke Lillestøls, men hans gamle kollega og venn fra CERN, nobelprisvinner Carlo Rubbia.

Hemmeligheten ligger i brenselet

– Han er en fantastisk kreativ mann, et av de mest intelligente menneskene jeg har truffet. Han har alltid jobbet med små og store oppfinnelser, forteller Lillestøl. En av de større er en ny type reaktor med thorium som brensel, som ikke er belemet med de største problemene som har forfulgt tradisjonell kjernekratteknologi.

Hemmeligheten ligger i brenselet: Thorium. Thorium er ikke fissilt i seg selv og kan dermed ikke opprettholde en fisjonsreaksjon. Derfor kan ikke kjedereaksjonen løpe løpsk, noe som er den største faren ved et tradisjonelt kjernekratteverk. I tillegg er teknologien uegnet til å lage materiale til atomvåpen.

– Det er teknisk mulig, men i praksis er materialet du må bruke for vanskelig å håndtere til at det vil kunne gjøres i særlig grad. Har du bestemt deg for å lage atomvåpen, finnes det rett og slett enklere måter å gjøre det på, sier Lillestøl.

Oljefondet ganger 1000

Lillestøl har foreslått at Norge skal investere de 550 millioner euroene CERN-forskerne mener det vil kreve å bygge en prototype av en akselerator-driven kjernereaktor basert på thorium. Etter dagens kurs blir det 4,4 milliarder kroner, bare 400 millioner mer enn det staten vil spytte inn i CO₂-renseanlegget på Mongstad.

Norge har verdens fjerde største forekomst av thorium. Totalt 180 000 tonn, og etter dagens priser, hevder Lillestøl det kan gi inntekter på svimlende 1,5 milliarder kroner. Det vil si 1,5 millioner milliarder, rundt 1000 ganger verdien av oljefondet.

Thoriumreaktoren høres på mange møter for god ut til å være sann – og på en måte er den også det. Ingen vil nemlig bygge den nye reaktoren, i alle fall ikke ennå.

Franske kjernekrampamer sa nei

Carlo Rubbia la selv frem forslaget for EU på 90-tallet. I begynnelsen var responsen god:

– Totalt bevilget EU 100 millioner euro inn i prosjektet over en femårsperiode. Da gikk mange av oss i CERN-miljøet ut fra at det ikke ville ta mer enn 4-5 år før vi ville se en prototype i drift, sier Lillestøl.

Da Rubbia følte det var nok forskningsmessig grunnlag for å bygge en prototype, ba han om 500 millioner euro for å gjøre det. Da fikk han tommelen ned.

– Problemet ligger i Frankrike. De har en meget sterk kjernekrampesektor som ikke er interessert i konkurranse. De vil heller bygge videre på sin egen teknologi, forklarer Lillestøl. Og har franskmennene først bestemt seg for noe, er det vanskelig å få noe gjennom i EU.

Personlig kampanje

I dag er thoriumreaktoren helt borte fra EUs energipolitiske planer. I stedet vil europeerne benytte seg av norsk gass, kull, og eksisterende kjernekrampeverk.

Rubbia ble dypt skuffet over avslaget, og la bort prosjektet. Han ville ikke kaste bort tiden med å jobbe politisk når han heller kunne forske og begynte å jobbe med solenergi i stedet. Men Lillestøl ville ikke gi opp. Siden 2003 har han drevet en personlig kampanje for å få noen til å bygge prototypen som trengs for å omvende verden.

– Jeg føler at jeg har en kompetanse som her har gitt meg mulighet til å bidra til å gjøre verden litt bedre, i alle fall for våre barn og barnebarn. Jeg er ikke interessert i penger eller ære. Det er jeg for gammel til, ler han.

Kan bli verdensledende

Og selv om Lillestøl ivrer etter å gjøre teknologien tilgjengelig også for utviklingsland, mener han at Norge burde gjøre den første, avgjørende investeringen.

– Rubbia pleide å spøke med det når jeg traff ham: «Dere er jo så rike i Norge. Dere kan vel klare å ta investeringen alene!» Jeg mener at om vi bygger denne prototypen, kan det bli en av de viktigste beslutningene i norsk utenrikspolitikk noensinne. Som da vi bestemte oss for å bli herre i eget hus med oljeindustrien. Da hentet vi inn ekspertise utenfra og jobbet målrettet med utdanning på området. På 10–15 år var vi verdensledende i oljeteknologi i Norge, sier Lillestøl.

Han mener Norge på samme vis kan bli verdensledende innen sikker kjernekrampeteknologi.

– Jeg kjenner personlig flere fysikere, blant annet på CERN, som har sagt at de slipper det de har i hendene og kommer til Norge for å være med å bygge en prototype dersom vi får finansieringen på plass, sier Lillestøl.

Gir seg om et halvt år

Det siste halvåret har den norske offentligheten så vidt begynt å oppfatte budskapet. Lillestøl har deltatt på åpne møter og holdt foredrag der han har fremlagt forslaget sitt. Etter hvert har også dagspressen og TV våknet.

– Der jeg møter opp, blir folk overbeviste og entusiastiske, sier Lillestøl. Likevel møter han fortsatt veggen politisk.

– Jeg fortsetter med dette i et halvt år. Dersom det ikke har begynt å skje noe konkret da, gir jeg opp, sier fysikkprofessoren. Det betyr ikke jordens undergang – bare at Norge går glipp av en enestående sjanse, forklarer han.

– Jeg er overbevist om at thoriumreaktorer kommer til å bli bygget. De er allerede i gang med noen spennende prosjekter i India og Russland. Det jeg sier er at dersom Norge skal spille en avgjørende rolle, haster det med å kaste seg inn i arbeidet, sier Lillestøl. ■

Trygg kjernekramp

- Det viktigste problemet med tradisjonelle kjernekrampeverk er at brenselet som brukes er fissilt materiale. Det betyr at det er i stand til å opprettholde en kjernereaksjon av seg selv. Da er det alltid en fare for at reaksjonen skal komme ut av kontroll og løpe løpsk.
- I en akselerator-driven kjernereaktor basert på thorium, er ikke brennstoffet i seg selv fissilt. For å drive kjernereaksjonen, må thoriumet bombarderes av en protonstråle. Thoriumkjernene som treffes, omdannes til uran-233. Energien som oppstår når dette uranet spaltes videre, er nok til å drive partikkelakseleratoren og samtidig gi et solid energioverskudd som kan omdannes til strøm. Stanser du protonstrålen, stanser kjernereaksjonen umiddelbart. Derfor kan ikke reaksjonen løpe løpsk, som i et vanlig kjernekrampeverk.

- Thoriumreaktoren er også uegnet til å lage materiale til atomvåpen. Thoriumreaktoren kan heller ikke brukes til å produsere plutonium. Plutonium-239 er en av bestanddelene i restavfallet i tradisjonelle atomkrampeverk og kan brukes til å lage atomvåpen.
- Thoriumreaktoren kan være en løsning også når det gjelder plutoniumsavfall, fordi protonstrålen som driver reaksjonen kan brukes til å transmutere plutoniumkjerner: Dersom du bombarderer dem med protoner, lages tyngre atomkjerner med andre egenskaper, akkurat slik uran-233 blir til når thorium treffes av protonstråler i den foreslåtte thoriumreaktoren. Derfor har det også blitt foreslått å bygge nye thoriumreaktorer ved siden av de gamle, mer farlige uranreaktorene – så får man kvittet seg med plutoniumavfallet med det samme.

◀ Fysikkprofessor Egil Lillestøl kjemper for å bygge verdens første sikre akselerator-drivene kjernekrampeverk i Norge.

Urbanisering utfordrer demokratiet

Utviklingen av storbyregioner vil påvirke befolkningens politiske deltakelse. Dette kan få stor betydning for demokratiet i Norge.

■ TEKST: JON DAGSLAND HOLGERSEN ■ FOTO: SCANPIX

– I etterkrigstiden har en av de viktigste demografiske endringsprosessene i Norge vært utviklingen av større, sammenhengende urbane regioner. Økt mobilitet har gjort at individets identitet og forankring til nærmiljøet har blitt ustabile faktorer fordi man gjerne bor, jobber og har nettverk i ulike byer, kommuner og fylker. De sosiale og næringsmessige konsekvensene av disse endringene er forsket på, men hva utviklingen har å si for politisk aktivitet og demokratiets utvikling, er i liten grad fokusert på i Norge. Det sier Jacob Aars, leder for prosjektet «Nye storbyregioner- endret deltakelse?» som begynte i høst.

Prosjektet ledes av Rokkansenteret og har støtte fra Institutt for samfunnsforskning. Med seks millioner kroner i støtte fra Forskningsrådet, vil Aars og kollegaene hans i løpet av en fireårsperiode finne ut mer om betydningen av storbyregionene for folkelig deltakelse, politiske partier og frivillige organisasjoner i Oslo, Bergen og Stavanger.

– På 1980-tallet minket befolkningen i mange av de største byene i Norge, mens det samtidig foregikk en stor befolkningsvekst i

områdene rundt byene. Nå bor folk gjerne på bygda og jobber i byen, slik at byens omkrets er blitt større og de administrative linjene visket ut. Utviklingen medfører at kommune- og fylkespolitikk blir mindre sentralt, mens de større regionene vil bli viktigere politisk sett.

Regionalpolitikk er trendy

– Det snakkes mer om regionalpolitikk blant politikere nå enn tidligere, mens den klassiske distriktspolitikken nedprioriteres. Dette er et tegn på at partiene er klar over endringene i bosettingsmønsteret i landet. Høyre vil for eksempel ha fylkeskommunene bort og heller satse på store kommuner og regioner som skal ha mer innflytelse over de mindre enhetene. Jeg tror dette er en tendens som vil forsterke seg i tiden framover.

Historiens mest kjente nordmann innenfor Statsvitenskapen, Stein Rokkan, var blant annet kjent for sin teori om den sterke periferien i Norge som en motsetning til byene og det etablerte sentrum. Dette er noe som blant annet har vist seg gjennom forsøkene på å få Norge med i EF og EU, da mobiliseringen hovedsakelig kom fra utkantsområdene og førte til at forslagene ble nedstemt av befolkningen både i 1972 og 1994. Aars tror trenden er i ferd med å snu, og at Rokkans tanker om periferien som en betydningsfull og mektig kraft i Norge, kan være i ferd med å falle bort.

– Jeg mener den delen av periferien i Norge som ikke blir trukket inn av de store magnetfeltene, kan bli svekket i årene framover, som følge av svekket demografisk utvikling og minkende basis for

Befolkningsmønsteret gjør at byens omkrets blir større, og de administrative linjene blir visket ut. Dette kan ha betydning for folks oppslutning om lokaldemokratiet.

motkrefter. For eksempel i Rogaland ser vi at Sandnes og Stavanger nå blir bundet sammen av Forus som er næringsssentrum. Til sammen er de to byene i ferd med å bli en stor og mektig region, mens periferiene i området blir mindre og svakere. Tendensen er at disse storbyregionene vil få mer makt over de minkende utkantsområdene som av ulike årsaker blir stående utenfor.

Like barn leker best

– Forskning fra USA viser at hvite, velstående mennesker på 1970-tallet begynte å kjøpe seg store, fine eiendommer i utkanten av byene, mens de med mindre ressurser ble værende igjen i bykjernen. Denne utviklingen, også kalt «white flight», kunne la seg gjøre grunnet økt mobilitet, og den førte til endret grad av politisk aktivitet, ifølge Aars.

På grunn av at folkene som flyttet var en svært homogen gruppe langs de tradisjonelle politiske skillelinjene kultur, sosial status og økonomi, viste det seg at deres interesse for å engasjere seg politisk avtok. I bykjernene bodde folk med mange ulike bakgrunner og behov. De samme motsetningene var ikke til stede i de nye utkantsområdene, og folk var derfor ikke interessert i endringer. På grunnlag av dette er en av hypotesene i prosjektet at konservative partier har mer støtte i drabantbyer og utkantsområder enn i bykjernene. En annen er at homogenitet reduserer politisk aktivitet blant velgere. Man føler ikke behov for å endre noe når man har det fint og ikke opplever de store konfliktene.

– Det blir spennende å se om vi ser noen av de samme tendensene

her som i USA. Prosjektet involverer spørreundersøkelser av 2000 individer i hver av de tre byene Oslo, Stavanger og Bergen, med spørsmål om politisk aktivitet, partipreferanse og engasjement i frivillige organisasjoner. I tillegg skal partiets listekandidater og ledere i fylkespartiene intervjues for å finne ut i hvilken grad deres arbeid og strategier fokuserer på regionsstrukturene som utvikler seg på de ulike planene av partiet. Case-studier av hvordan enkelte frivillige organisasjoner forholder seg til utviklingen vil også stå sentralt.

Prosjektet er unikt fordi det er første gang individer er tatt med for å kartlegge hvordan urbaniseringen påvirker partipreferanse, tilhørighet og politisk aktivitet, sier Aars.

Viktige partinettverk

Parti og politikk er i stor grad organisert gjennom tradisjonelle administrative enheter som fylke, kommune og by. I sammenheng med byregionenes økende omfang, er en vesentlig del av prosjektet viet til hvordan partiene forholder seg til de nye strukturene.

– Ved å intervju fylkespartiledere håper vi å finne ut hvordan partiene handler, og hvilke nettverk som gjør seg gjeldende internt i partiet i forhold til utviklingen av byregionene. Folks økende mobilitet vil trolig føre til at bredere partinettverk på tvers av kommuner og fylker blir viktigere i tiden framover. Det blir derfor spennende å se om partiene er i endring, eller om de baserer alt arbeidet gjennom de tradisjonelle kanalene, avslutter Aars. ■

Høytrykk i blogosfæren

I høst var en helt vanlig svensk blogger med på å felle en statsråd, ved å avsløre dennes økonomiske historie. Mediene har ikke lenger vaktbikkje-monopol.

■ TEKST: ELIN F. STYVE
■ FOTO: LARS O. HAAHEIM

– Allerede nå ser vi en tendens til at enkelte nettaviser legger ut mer eller mindre fullstendige artikler, også med potensielle feilopplysninger, fordi de forventer å bli korrigeret av lesere. Når de får beskjed om skrivefeil eller gale opplysninger, oppdaterer de innholdet. Såkalt post-editing kan vi forvente å se mer av i fremtiden, sier førsteamanuensis ved Institutt for humanistisk informatikk, Jill Walker. Hun er bedt om å skrive en bok om blogging for det anerkjente forlaget Polity Press og er i full gang med forundersøkelser innen emnet.

Liten tue tippet statsråden over

Noen bloggere har som hovedansvarlig å ytre sine meninger om mangt. Andre tar

direkte opp kampen med nyhetsmediene om å sette dagsorden, som svenske Magnus Ljungkvist. Da den nye handelsministeren unnskyldte bruk av svart arbeidskraft med at de hadde dårlig råd på den tiden, sa journalistene «ja vel». Ljungkvist godtok ikke svaret, men gikk historisk til verks i statsrådets økonomiske disposisjoner. Resten av historien er velkjent, statsråden gikk av og flyttet ut av landet.

Walker beskriver den nye mediedeltakelsen som en annen økologi enn den vi kjenner fra før. Leserne blir en del av medieøkologien, som korrektiver overfor og bidragsyttere til dem som hittil har sittet med definisjonsmakten angående hva som skal være «på luften». Burde ikke enhver journalist med dette bli svelt over tastaturet? Enhver kilde kan jo etter å ha opplevd ubehageligheter i møtet med pressen, legge ut sin versjon av saken?

– Det er i gang en tilpasning av maktforholdene mellom mediene og mediebrukerne. Mediene har grunn til å føle seg mer overvåket og korrigeret enn tidligere. Men det er stadig slik at etablerte og anerkjente medier har høyere tillit enn tilfeldige bloggere. En ting som kan dreie troverdigheten over mot bloggerne, er at

mange er flinke til å lenke opp til sine kilder, slik at det er en synlig etterrettelighet i det som publiseres. Leserne kan sjekke selv. Dette gjør avisene i varierende grad nå, men vil kanskje komme til å gjøre det mer i fremtiden, for å sikre sin troverdighet.

Ikke anarki

Blogging er ikke et stillestående fenomen. Bloggingen i seg selv og bloggeres innflytelse på medier, markedsføring og politikk, er i utvikling. Ingen vet helt hvordan bildet vil utarte seg, men Walker avviser at bloggingen er det perfekte anarki.

– Nei, fordi noen blogger er mer synlige for søkemotorene enn det andre er, og noen vil alltid bli mer lest enn andre. Så selv om alle blogger i prinsippet kan leses av hvem som helst, så er det likevel en dynamikk som skiller de svært synlige bloggene fra de mer usynlige, og noen blogger blir så å si aldri sett. Det er de bloggene som er lenket opp mot flest nettsted, som havner høyest i søkemotorene.

Bloggere som blir lite lest behøver ikke å gi opp av den grunn, mener Walker, fordi at hvis man får 15 lesere i den målgruppen man ønsker å treffe, kan det være vel så verdifullt som flere hundre lesere utenfor målgruppen.

Dagbok og kommentarkanal

- Blogg (av engelsk språk blog, en kortform av weblog): En ofte oppdatert internettside hvor én eller flere forfattere legger ut synspunkter, kommentarer og fortellinger.
- 840 000 nordmenn leser blogger ukentlig, fant en undersøkelse gjort av Mandag Morgen i mars 2006.
- 36 prosent av alle nordmenn med nettilgang har lagt igjen kommentarer på blogger.
- I USA viste en undersøkelse samme måned at 39 prosent av amerikanere med tilgang til internett leser blogger, og at 8 prosent blogger selv.
- Det lages en ny blogg hvert eneste sekund.
- Der noen weblogger er rene dagbøker for bloggskribenten, er andre mer tematisk, profesjonelt eller kunstnerisk vinklet. Blogger peker/lenker opp til andre nettsteder og ikke minst andre weblogger.
- De fleste blogger publiseres med egne publiseringsverktøy spesiallaget for denne publiseringsformen.
- Mange blogger tilbyr også oppdatering via mobiltelefon, noen av disse tjenestene er gebyrbelagte, mens andre har tatt i bruk epost-til-blogg teknologi.
- Mange weblogger tar opp teknologispørsmål, men det finnes både strikkeblogger, forfatterblogger, matblogger, jussblogger og politiske blogger.
- I etterkant av 11. september 2001 vokste warblogs fram som en egen bloggsjanger i USA, som også har fått eksponenter i andre land, inkludert Norge.

Kilder: Jill Walker og Wikipedia

◀ Førsteamanuensis Jill Walker har i flere år hatt sin egen blogg, jilltxt.net (Foto: Magnus Vabø)

Det spørs hva man har å si, og hvem man vil formidle det til. Selv har Walker blogget i seks år, og hun begynte med en krets på fem lesere hver dag.

– Det gav meg en glede å oppdage at noen var interesserte i mine betraktninger. Etter hvert økte leserkretsen til om lag 30, og nå har jeg mellom 600 og 700 lesere daglig.

Myten om de høyreekstre

Forfatteren Dag Solstad har erklært «folkevandringen inn i mediene» som totalt uinteressant, som en spissformulert konklusjon fra kultureliten. Andre hevder at det er helst den høyreekstre del av befolkningen som finner veien til synlighet via blogging – såkalte blåbloggere. Og noen tror at det er menn som blogger mest. Virkeligheten er derimot mer sammensatt. Tall fra USA, hvor de beste undersøkelser rundt blogging er utført, viser at vel halvparten av bloggerne er kvinner. De fleste politiske blogger som refereres i mediene er skrevet av menn, men man kan altså ikke av den grunn konkludere med at menn blogger mest. I følge Walker viser en studie fra før valget i USA at det var en god balanse i de politiske bloggene

– 759 «liberal» og 735 «conservative», noe som overrasket forskerne. I følge en ny undersøkelse fra den tyske valgkampen hadde de rød-grønne flest bloggere på sin side.

Høyreekstremister forsøkte seg med å ta domenenavnet Martin Luther King jr. for å få oppmerksomhet for sitt politiske syn som ble lagt ut på dette domenet. De fikk en svært høy treffprosent, noe som skulle indikere at det var mange høyreekstremister «der ute» som var enige med deres syn. Men det viste seg at de fleste som hadde lenket opp mot nettstedet var på venstresiden og pekte mot det høyreekstre nettstedet for å advare mot høyreekstre holdninger, sier Walker. ■

TROND ANDERSEN
FØRSTEAMANUENSIS,
BERGEN MUSEUM
ZOOLOGI

MIN METODE

■ TEKST: KJERSTIN GJENGEDAL

Du forsker på mygg, men hvordan gjør du det? Og hvorfor arbeider du på denne måten?

Jeg pleier å si at jeg er fluefanger. I virkeligheten driver jeg med taksonomi, jeg beskriver og klassifiserer insekter. Først løper jeg rundt med nett og fanger vårfluer og fjærmygg. Så setter jeg meg ved mikroskopet og måler og tegner.

De siste årene har jeg vært mye i Sør-Amerika, særlig den atlantiske kystregnskogen i Brasil. Når vi fanger fjærmygg i disse regnskogene, er gjerne over 90 prosent av de artene vi finner helt ukjente. Da går man til litteraturen. Deretter må man ofte låne inn typemateriale fra andre museer for å kunne sammenligne. Ser arten veldig forskjellig ut fra de artene vi kjenner fra før, er det gjerne en ny art. Selvsagt er det flytende grenser, men når jeg beskriver nye arter, er det jeg som bestemmer om det er en egen art eller ikke.

Kromosomer brukes til artsbestemmelse innen enkelte slekter. Noe som kommer mer og mer, er DNA-sekvensering. Men da skal du ha ferskt materiale, ikke gammelt museums-materiale.

Morfologi har sine begrensninger. Men Carl von Linné sa: Uten navn, ingen kunnskap. Når en art først har fått navn, kan man finne ut mer etter hvert. Ukjente arter er det vanskeligere å samle kunnskap om.

Så lenge man kan se forskjell, kan man lage bestemmelsesnøkler. Alle kan fange en mygg og bestemme den under mikroskopet ved hjelp av slike nøkler. Men noen arter ser så like ut at man ikke kan skille dem på morfologien. Da må man ty til for eksempel DNA.

Linnés system brukes fortsatt fordi det fungerer, og det er godt innarbeidet. Det er basert på navn. Man kunne jo tenke seg et nummersystem i stedet, det ville kanskje passe bedre for datamaskiner. Men for oss er det som regel lettere å huske navn enn nummer. Og når man beskriver en ny slekt må man passe på ikke å bruke et navn som er brukt tidligere.

Samtidig er ikke en art beskrevet en gang for alle. Etter hvert som mikroskopet og metoder blir bedre, og kunnskapsnivået øker, kan slekter og arter bli delt opp, og arter kan skifte navn. Og det oppdages stadig nye, selv i Norge. Vi har i virkeligheten ingen anelse om hvor mange insekter som finnes i verden. ■

Energiproduksjon og bærekraft

KRONIKK

AV JAN PETTER HANSEN,
PROFESSOR OG INSTITUTTSTYRER VED INSTITUTT FOR
FYSIKK OG TEKNOLOGI, UIB

Norge bør satse på forskning og utvikling av bærekraftig energiproduksjon, basert på sol og kjernekraft.

Verdens energimangel og en eventuell rolle for Norge i forhold til utvikling av akseleratordrevet kjernekraftteknologi ble diskutert i Stortinget 15. november i år. I debatten slo energiministeren fast at det er «uaktuelt for Regjeringen å følge et slikt spor».

Innen energi- og miljøtematikk er det, som i alle andre fagfelt, er en del grunnleggende fakta som er viktig å ta inn over seg og reflektere over før man velger sitt standpunkt: Det er for det første, under forutsetning av fravær av globale katastrofer som krig, et faktum at menneskeheten vil vokse jevnt dette århundret og forhåpentlig stabilisere seg på omkring 10–12 milliarder mennesker fra neste århundreskifte. Å se bort i fra at alle disse menneskene ønsker en sammenlignbar levestandard som den som preger Vesten i dag, er urealistisk. Dette betyr i praksis at verden må produsere kanskje 5 til 10 ganger mer energi per år enn i dag, selv med alle tenkelige sparetiltak inkludert.

Rensing er ikke den beste løsning

Det er for det andre ikke usannsynlig at klimautslippene allerede påvirker klodens klima og er ansvarlig for den siste økning av gjennomsnittstemperaturen. En fortsatt økning av klimautslipp i takt med den nødvendige økningen i energiproduksjon er derfor et meget farlig eksperiment: Vilkår for liv på kloden er meget sensitivt, avhengig av temperaturutviklingen. En fortsatt energiproduksjon som øker faren for et nytt og for menneskelig liv uegnet klima må anses som moralsk uakseptabelt. Dessverre er virkningen av det fossile avfyringseksperimentet som verden utfører i dag av en altfor lang tidsskala til at det rammer oss selv. I det tidsperspektivet som menneskeskapte klimaendringer slår inn med, det vil si over en 100 eller 1000 års periode, så er politiske valgperioder bare korte tidsglimt: Dette gjør det mulig for såkalte miljøpolitikere å hevde at konsekvenser av en mulig kjernekraftulykke er en større risiko enn konsekvensene av global oppvarming. Dette er et utsagn som betyr at det er bedre å leve med at verden langsomt gjøres uevelig med stor

sikkerhet for alle mennesker, enn at det enkelte plasser er en mulig fare for lokale utslipp av radioaktivitet som kan ramme, i denne sammenheng, relativt få mennesker.

Renseteknologi fremstilles som løsningen på dette dilemmaet: Ved eksempelvis å bruke store verdier på å pumpe CO₂ tilbake i undergrunnslagre kan Norge fremstå som et forbilde i forhold til CO₂-utslipp, og bli en eksportør av annen renseteknologi. Denne tilsynelatende løsning innebærer ett problem: Den er kostbar. Det er vanskelig å tro at de land som i dag trenger å mangedoble sin energiproduksjon, for eksempel Kina og India, ikke vil bruke billigste løsning, og et kullkraftverk uten CO₂-rensing vil alltid være vesentlig billigere enn med CO₂-rensing. Når det er sagt, så er ikke konsekvensen at utvikling av renseteknologi er uvesentlig, og en ønskelig fremtidig del av alle verdens fossilfyrte kraftverk. Men i forhold til at det er en global energimangel vil det ikke hjelpe, tvert om: En betydelig del av den energien som produseres må brukes til rensing, og hvem vil gjøre det gitt at man i utgangspunktet har en energimangel?

Energiproblemet i en særstilling

Nobelprisvinner Rick Smalley lanserte i 2004 de 10 største problemene (<http://cnst.rice.edu/>) som menneskeheten i dag står overfor:

1. Energi
2. Vann
3. Mat
4. Klima
5. Fattigdom
6. Terrorisme og krig
7. Sykdommer
8. Utdanning
9. Demokrati
10. Befolkningensmengde.

Det spesielle med denne listen er at punkt nr. 1, energi, står i en særstilling: Energiproblemetets løsning er en forutsetning for samtlige av de andre problemenes løsning. For eksempel trengs det energi til å gjøre saltvann til rent ferskvann, rent vann trengs til matproduksjon og så videre. Et annet slående aspekt ved listen er at den ikke ser ut til å avspeile prioriteringene til nåværende og tidligere politisk ledelse i Norge. Selv om Norge er en fremtredende energinasjon, så er det for eksempel fattigdom og sykdomsproblematikk som er flaggsakene til den politiske ledelse, mens energimangelen vises langt mindre oppmerksomhet.

Ingen av de virkelig store utfordringer som menneskeheten står overfor kan overvinnes uten at energikrisen først er løst. Dette setter energispørsmålet i en særstilling, og kjernekraft kan ikke avvises som løsning, i følge artikkelforfatteren.

Kan ikke avvise kjernekraft

Av alle energikilder er det også bare to som virkelig vil monne i global sammenheng som alternativ til fossile energikilder: Kjernekraft (fusjon og fisjon) og solenergi. Dette utelukker ikke lokale alternative energikilder som også kan ta i mot lokale bidrag der disse er billigere (som vannkraft fra Norge). Alle løsninger som utelukker kjernekraft over tid er i beste fall ideologiske, og i alle fall urealistiske. Som en stor, global energiprodusent av svært tidsbegrenset og forurensende fossil energi burde den norske forskningsutfordringen derfor være å satse massivt på forskning og utvikling innen alle aspekter av bærekraftig energiproduksjon, basert på sol og kjernekraft. For at slik energiforsyning skal være bærekraftig er det viktig at målsettingen blir å utvikle slik kraftproduksjon som kan levere energi til en lavere pris enn det koster å brenne kull, gass og olje i dag.

Thorium som alternativ og supplement

Noen ingredienser bør være blant annet en storstilt forskning på material- og nanoteknologi. Norge burde også delta i internasjonale store energiprojekter som ITER – et globalt felles forskningsprosjekt med formål å demonstrere stabil energiproduksjon basert på

termonukleær fusjon. Sammen med myndighetene burde tunge norske energiaktører som Hydro og Statoil etablere konsortier eller andre mekanismer for utvikling av nye avfallsfrie og sikre kjernekratteknologier, for eksempel basert på *thorium*. Dette råstoffet er tilgjengelig i norsk berggrunn, og kunne således bidratt til at ny kjernekratteknologi ble en lønnsom fremtidig eksportindustri. Og på samme måte som toget ikke ble avleggs etter oppfinnelsen av flyet, bør vi se på dette som et verdifullt supplement til, ikke en trussel mot, eksisterende olje og gassindustri.

Perspektivene for stabilt liv på jorda er ufattelig lange, kanskje 2–3 milliarder år. Går man like langt tilbake i tid, er det omtrent så langt tilbake man tror det har eksistert en form for liv på planeten. Dette perspektivet er moralsk forpliktende, det avkrever av oss alle å ikke fremstå som dinosaurer i dress: Ved ansvarlige valg basert på kunnskap om globale fakta så godt vi kjenner dem, bør en forskningspolitikk utformes fritt for føleri og dårlig samvittighet. Vi trenger fokusert og langsiktig forskning på reelle og bærekraftige løsninger av jordas største problem: Energimangelen. ■

Jakter på alver, ånder og jetter

Det skjer mye mellom himmel og jord vi ikke har greie på ennå. Nå vil fysikere bevæpnet med kameraer og røntgendetektorer finne ut av nøyaktig hva som skjer over tordenskyene, når det lynet.

■ TEKST: LARS HOLGER URSIN

Når det braker som verst nede på jorden, hender det nemlig litt av hvert også høyere opp i atmosfæren – men mange av disse fenomenene er relativt nyoppdagete: Omvendte lyn, med eksotiske navn som blå jetter, røde ånder og alver, ble først skikkelig vitenskapelig dokumentert på slutten av 80-tallet. De var kjent blant flygere, men det sies at de vegret seg for å rapportere om dem. I tillegg var det først på 80-tallet at man fikk videokameraer som tok nok bilder pr. sekund til at de kunne dokumenteres.

Mystiske røntnglimt

– Disse synlige fenomenene skjer sannsynligvis etter at man har hatt et lynutslag ned mot bakken – eller en positiv Cloud-to-ground-utladning. Da fjerner man masse ladning fra toppen av en tordensky ned mot bakken. Da settes det opp et svært elektrisk felt over tordenskyene, og da er det elektroner som beveger seg oppover i atmosfæren som lager disse optiske signaturene. Det er teorien, forklarer fysikkprofessor Nikolai Østgaard. Han er leder for den norske kontingenten i et internasjonalt prosjekt som skal finne ut hva disse synlige fenomenene har med et annet, mer nyoppdaget fenomen å gjøre.

I april 1991 satte nemlig den amerikanske romfartsadministrasjonen NASA en gammastråledetektor, BATSE, i bane rundt jorden. BATSE var en del av Compton Observatoriet, som skulle studere gamma- og røntgenstråler fra fjerne galakser. Den plukket imidlertid opp svært kortvarige glimt av gammastråler også fra jorden.

– Først trodde de det var en feil ved instrumentet, men da de undersøkte det systematisk, oppdaget de at dette nok var noe virkelig – som aldri hadde blitt observert før, sier Østgaard.

De nye fenomenene ble kalt TGF – terrestrial gamma flashes. Antakelig oppstår de når elektroner akselereres ut av atmosfæren.

– Og da snakker vi om relativistiske hastigheter – altså nærmere lysets hastighet – rett over oss, i enorme elektriske felt, forklarer Østgaard.

2700 lynnedslag i minuttet

Siden BATSE-satelliten ikke hadde noen kameraer om bord, kunne ikke NASA-forskerne avgjøre om disse glimtene av høyenergetisk røntgenstråling hadde noe direkte med lyn eller omvendte lyn å gjøre.

Alt man vet, er at de ser ut til å forekomme over områder der det ofte er tordenvær.

– Om de skjer i relasjon til de røde åndene – de omvendte lynene, eller bare til lynene ned mot bakken, det vet man ikke. Vi vet litt om hvor ofte sånne skjer, men har ikke gode målinger av det heller, sier Østgaard. TGF er relativt sjeldne, i forhold til de synlige fenomenene. Men det sier ikke mye – for lyn er ikke spesielt sjeldent, hvis du ser på hele planeten:

– Vanlige lynutslag skjer omtrent 45 ganger per sekund. De andre optiske fenomenene vi har snakket om, produseres kanskje 6 ganger per minutt. Men med røntnglimtene, da snakker vi om at jorden produserer kanskje 4 per time. Disse røntgensignaturene ser vi altså forholdsvis sjelden, og vi tror de kanskje er knyttet til de absolutt største utladningene, forklarer Østgaard.

Lynfotografering fra rommet

Nå vil forskere finne ut hvordan disse jettene, alvene, åndene og røntnglimtene henger sammen med tordenværet under, og hva de har å si for kjemien og elektrodynamikken i atmosfæren.

Derfor har Den europeiske romfartsorganisasjonen ESA bedt et team med forskere fra Danmark, Spania, Italia og Norge om hjelp. Forskerne har satt i gang prosjektet ASIM – kort for Atmosphere-Space Interactions Monitor. Og Østgaard er leder for den norske kontingenten.

ASIM-teamet har fått klarsignal til å bygge opp en instrumentpakke til den europeiske romstasjonsmodulen Columbus. Ved hjelp av kameraer, fotometre og en stor røntgendetektor skal forskerne komme til bunns i disse mysteriene i atmosfæren.

– Det spesielle er at denne pakken inneholder alle de instrumentene som trengs for å etablere disse sammenhengene. Vi har optiske kameraer med filtre som gjør at vi kan skille mellom lyn og det som skjer høyere oppe – selv om vi ser rett nedover. I tillegg måler vi røntgenstråling, og vi kan se når disse fenomenene skjer samtidig, hvor lenge de varer, og hvor stor energi som er involvert, sier Østgaard.

I 2010 eller 2011 skal instrumentpakken være klar til å henges på utsiden av modulen. Innen da skal den norske gruppen i ASIM blant annet ha bygget vesentlige deler av røntgendektoren.

Viktig for kjemien i atmosfæren

– Målet vårt er å prøve å forstå hvordan disse fenomenene inngår i det elektriske strømsystemet i den totale atmosfæren, i våre elektromagnetiske omgivelser, forklarer Østgaard. Han vil imidlertid ikke spekulere for mye enda i hva det betyr for elektrokjemien i atmosfæren:

– At det er viktig for den kjemiske balansen i atmosfæren, det er helt sikkert. Men vi må først finne ut hvordan dette henger i hop, få observasjonene og statistikken på plass. Så får man heller senere trekke de store konklusjonene.

Representanter for den norske ASIM-kontingenten: Professor Nikolai Østgaard fra UiB (leder), Marianne Vinje Tantello fra Norsk Romsenter og Gunnar Mæhlum fra Gamma Medica Ideas.

Himmelen hemmelighet

En stjerne sies å ha ledet de tre vise menn til Jesu' fødested. Hva var egentlig Betlehemsstjernen?

■ i MOSEN

■ TEKST: ELLEN MARIE ANDERSEN ■ ILLUSTRASJON: TANK/JENS

Fysiker Kjartan J. Olafsson er ikke helt sikker på hva den mye omtalte stjernen var for noe, men mener det er tre hovedforklaringer på det påståtte fenomenet.

– Det kan ha vært et overnaturlig fenomen, et fenomen som inntraff kun en gang. Denne versjonen vil være ubrukelig siden det ikke er en vitenskapelig forklaring. Det kan også ha vært et litterært grep for å sprite opp fortellingen som ikke nødvendigvis trenger å ha skjedd der og da. På et eller annet tidspunkt kan det ha vært en uvanlig sammenstilling på himmelen som blir brukt i fortellingen for å gjøre den mer oppsiktsvekkende. Olafsson trekker fram slaget på Stiklestad i 1030 som et eksempel på at det hender at man vil øke legitimiteten ved bruk av hendelser som i virkeligheten har skjedd på et annet tidspunkt. – Snorre skriver at det skjedde en solformørkelse samtidig med slaget. Men formørkelsen skjedde i virkeligheten 33 dager senere. En tredje forklaring på Betlehemsstjernen er at det er reell hendelse.

Hva kan da ha skjedd?

– Det kan ha vært en komet. Denne kan være synlig i måneder. Kinesiske astrologer rapporterte om kometer ca. fem og fire år f.kr. Men disse var ikke særlig lyssterke. Dessuten, selv om en komet representerer noe positivt for kinesere, sees det på som et negativt forvarsel i den vestlige verden. Det er derfor lite sannsynlig at en slik forklaring skulle bli brukt i fortellingen.

En annen teori er at det kan ha vært en meteor. Disse kan lyse kraftig opp på himmelen. Problemet med meteorer er at de kun varer noen sekunder og gjør det vanskelig å navigere etter. Noen har vært inne på at det har vært en nova. En nova er en solstjerne som blåser opp og ender sitt liv i en eksplosjon. Da oppstår det en liten kjerne som lyser intenst. Kineserne mener å ha funnet ut at en nova blusset opp ca. år 5 f.kr. Denne var derimot ganske lyssvak, så det er ikke en særlig het kandidat etter min mening.

En siste forklaring er at det har vært en spesiell samstilling av en planet og en stjerne eller en annen planet, der to av de lyssterke planetene tilsynelatende er på samme sted. Dette er ikke uvanlig. Jupiter vil for eksempel hvert 20. år ta igjen Saturn på himmelen, og de vil stå relativt nær hverandre. 12. august år 3 f.kr og 17. juni år 2 f.kr. var det en samstilling av Jupiter og Venus. 5 år f.kr. var det en gruppering av de tre planetene Jupiter, Saturn og Mars.

Hva er egentlig en komet?

– Den er karakterisert som en stor skitten snøball som det finnes en del av i solsystemet. Den kan være synlig inntil måneder og er noe kilometer i diameter. Den inneholder mye skitten is. De fleste kometer ser man bare en gang og så forsvinner de ut av solsystemet. Andre ser man gang på gang, for eksempel Halleys komet som kommer med 86 års mellomrom.

Hvor sannsynlig er det at det var en virkelig astronomisk begivenhet som inntraff ved Jesu fødsel?

– Det er vanskelig å tro på teoriene om sammenstilling av planeter fordi de ikke står over et fast geografisk punkt, jorden roterer jo. Etter min mening er det en umulighet at de holdt seg over Betlehem. Jeg tror nok i all hovedsak at Betlehemsstjernen var et litterært grep for å sprite opp fortellingen. Det at den bare står omtalt i Matteus-evangeliet virker dessuten rart dersom det har vært et iøynefallende fenomen.

Noen hevder å ha sett Betlehemsstjernen i vår tid, hva tenker du om det?

– Det er nok bare Venus som spiller dem et puss. Planeten kan lyse veldig klart like før soloppgang eller like etter solnedgang. Den blinker eller beveger på seg. Det er flott å se Venus i skumringen. Den ligger ikke så langt over horisonten og den ligger nærmere solen enn jorden.

Tror du de tre vise menn var astronomer?

– Det er absolutt sannsynlig. Det som er sikkert er at de var en viktig yrkesgruppe. De fulgte med på det som skjedde på himmelen og på den måten holdt almanakken på det rene. Det var også viktig for landbruket. I for eksempel gamle Egypt var astronomene en viktig yrkesgruppe fordi de forutså når flommen i Nilen kom.

Musikk skal hjelpe fanger

Bjørgvin fengsel har etablert en egen stilling som musikkterapeut. Kriminalomsorgen region Vest samarbeider om dette med det nye forskningscenteret GAMUT (Griegakademiets senter for musikkterapiforskning, etablert under Unifobs avdeling for helse).

I følge assisterende direktør ved Kriminalomsorgen region vest, Leif Waage, vil man prøve nye virkemidler for å redusere fremtidig kriminalitet. De er derfor veldig forventningsfulle til bruken av musikkterapi i fengselet, og spesielt siden det er knyttet opp til forskning. Denne kombinasjonen ser vi på som et spennende, sier Waage. Pionerprosjektet har i første omgang fått bevilget penger til en ettårig stilling, men det utelukkes ikke at musikkterapi budet utvides etter dette dersom det gir lovende resultater. Forskningsleder for senteret, Brynjulf Stige, forteller at forskningsopplegget kan gjelde individuell terapi og gruppeterapi. Hovedpoenget er at det er prosessen, og ikke det musikalske produktet som er det viktige. I tillegg til at man gjerne lærer å uttrykke følelsene sine gjennom musikk, kan også det å lytte til musikk trigge minner og skape metaforer man kan jobbe videre med, mener Stige.

Beriket mel kan redde barn

I land der hvetemel berikes med folsyre, synker antallet fostermisdannelser. Å råde gravide kvinner til å spise folsyre, ser ikke ut til å være særlig effektivt. Derfor anbefaler forskere å tilsette folsyre i melet også i Europa. Professor Lorentz M. Irgens ved Institutt for samfunnsmedisinske fag sier at folsyre kan forebygge 80 prosent av alle misdannelser i sentralnervesystemet og rundt 50 prosent av misdannelser generelt. Tall fra medisinsk fødselsregister fra 2004 viser at bare rundt 16 prosent av norske kvinner tok folsyretabletter før de ble gravide, mens 40 prosent tok slike tabletter etter at de har blitt gravide. – Det er jo interessant at det er så mange som tar det under svangerskapet, men da kan det være

for sent. Skal du ha full effekt, må du faktisk ta det før, eller i alle fall umiddelbart etter, selve unnfangelsen. I blant annet USA, Canada og Chile berikes hvetemel med folsyre, slik at alle som spiser mat fremstilt fra slike produkter, får i seg en ekstra dose folat. Det ser ut til å ha effekt på fostermisdannelser.

Nettkanal for ytringsfrihet

Det nyopprettede nettmagasinet www.voxpublica.no skal være en ressurs og et forum for alle som interesserer seg for demokrati og ytringsfrihet. Nettstedet springer ut fra demokratiforskningsmiljøet ved UiB. Vox Publica (VP) er finansiert ved en oppstartbevilgning fra Fritt Ord. Institutt for informasjons- og medievitenskap har demokrati og ytringsfrihet som tematisk satsingsområde både for forskning og formidlingsvirksomhet, og er utgiver av nettmagasinet. Ambisjonene er å gjøre VP til et nettmagasin som leses og brukes nasjonalt, eventuelt nordisk. Tenkende og skrivende med kunnskap og interesser på feltet kan bruke magasinet som kanal. Redaksjonen vil på sin side sørge for å levere stoff av journalistisk karakter, så det blir et journalistisk produkt og ikke bare et debatt- eller forskningsformidlingsforum, heter det på åpningssiden av nettstedet.

«Ingen barn har samme foreldre»

I psykologisk forstand har ingen de samme foreldrene. Søsken blir forstått, verdsatt og møtt på ulik måte av sine omsorgspersoner, hevder forsker Magne Mæhle ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP). Han tror at dette skyldes at barn i stor grad skaper sitt eget miljø. Hvert barn har sine særegenheter som ofte betyr mer enn det felles miljøet søsknene har i utgangspunktet. Samspillet mellom gener og miljø representerer nye ideer innen forskningen på dette området, som Mæhle presenterte på en miniforelesning i forbindelse med Verdensdagen for psykisk helse. Søsken har mange av de samme genetiske disposisjonene og ofte de samme miljømessige omgivelsene. Forskere snakker imidlertid om at barna lever i et delt miljø og et ikke-delt miljø. Det delte miljøet er det miljøet søsken i utgangspunktet har i fellesskap. Men gjennom sine særegenheter bidrar hvert søsken også til å skape et eget miljø for seg selv. Det er dette miljøet som viser seg å ha størst betydning i barnets utvikling, tror forskeren.

Foto: Elin F. Styve

Faglig fulltreffer i fysioterapi

Alle studentene som begynner på klinisk masterstudium i manuellterapi for fysioterapeuter fullfører på normert tid. Tett oppfølging og høye inntakskrav er en del av forklaringen. Det mener førsteamanuensis Alice Kvåle ved Institutt for samfunnsmedisinske fag, Seksjon for fysioterapivitenskap. Hun har vært sentral i utviklingen av faget. Siden oppstarten med første prøvekull på dette nye studiet i 2001 har ingen studenter sluttet, og alle har kommet gjennom på normert tid. For å komme inn på studiet må man være

Foto: Eli Kristine Korsmo

utdannet fysioterapeut med klinisk erfaring bak seg. Studiet er en kombinasjon av teori og veiledet praksis. Studentene kommer fra flere deler av landet, der de også har praksisplasser. I en periode på to uker tre ganger i semesteret møtes alle i Bergen for å delta i undervisningen.

Forskerspirer knyttes sammen

Molecular and Computational Biology Research School er et resultat av at molekylærbiologer og bioinformatikere trenger hverandre. I høst åpnet den femte forskerskolen på det matematiske naturvitenskapelige fakultet ved UiB. Forskerskolen er et samarbeid mellom Molekylærbiologisk institutt, Institutt for informatikk, Sars-senteret og bioinformatikk-enheten Computational Biology Unit. Den faglige utviklingen molekylærbiologi og bioinformatikk bringer de to fagfeltene nærmere hverandre og de kan derfor dra nytte av et slikt samarbeid. Molekylærbiologene har for eksempel i større grad fått behov for bioinformatiske løsninger, og jeg tror det blir positivt med et større miljø der studentene kan hente hjelp hos hverandre, sier Goksøyr. Det er i første omgang tatt opp 13 studenter til forskerskolens introduksjonskurs. Målet på sikt er å ha 50-60 studenter på forskerskolen til enhver tid. Studentene blir tatt opp i forskerutdanningen skal delta på obligatoriske kurs for å bli kjent med fagområdene, delta i workshops, kurs i akademisk skriving og muntlig presentasjon i tillegg til å arbeide med egne prosjektoppgaver.

Kan gi kreftpasienter bedre prognoser

Forskere ved Universitetet i Bergen har gjort funn som kan gi en gruppe leukemipasienter bedre prognoser i fremtiden. Proteinet P53 er kroppens siste skanse mot blant annet kreft. Nå har forskerne vist at en genfeil gjør at et annet protein blokkerer effekten av P53 hos noen leukemipasienter. Klarer de å stoppe den blokkeringen, kan det gi håp for pasienter som i dag har dårlig prognose. – Det endelige målet er hele tiden å skape bedre behandlingsmetoder for pasienter, forklarer Nina Ånensen (bildet). Hun er blant UiB-forskerne som har en artikkel på trykk i det prestisjetunge

tidsskriftet Blood, der de beskriver en genfeil som setter P53 ut av spill hos pasienter med akutt myelogen leukemi. Det er nemlig ikke genet som produserer P53 som er skadet hos den pasientgruppen Ånensen har studert, selv om genfeil på det også forekommer ofte hos kreftpasienter. – Generelt sett er det genet skadet på rundt 50 prosent av alle kreftpasienter. Men hos pasienter med leukemi, er det under 10 prosent som har en skade på genet som produserer P53. Faktisk er det bare et sted mellom 4 og 7 prosent som har denne skaden, forklarer hun.

Foto: Leif-Arne Markussen

Betlehem tømmes for kristne

De mest ressurssterke innbyggerne flytter fra Betlehem i hopetall, fordi tilværelsen blir mer og mer ulevelig i området. Sosialantropolog og UiB-stipendiat Bård Kårtveit er i Betlehem for å studere en gruppe som blir stadig mindre og kanskje snart er helt borte, nemlig de kristne.

- De velutdannende og politisk moderate er de første som drar. De kristne passer godt inn i dette bildet, selv om veldig mange muslimer også reiser, forteller Kårtveit, som jobber med et doktorgradsprosjekt om utvandringen av kristne fra Betlehemsområdet. Elendig økonomi er hovedgrunnen til at så mange kristne palestinere flytter ut. En serie strukturelle inngrep har rammet betlehemsområdet spesielt hardt, ikke minst byggingen av muren og utvidelsen av jødiske bosetninger.

Arbeidsledigheten har eksplodert, delvis på bakgrunn av at palestinerne i 2001 mistet arbeidstillatelse i Israel. Turisme har vært hovednæringen i området, tradisjonelt tett knyttet til Jerusalem. I dag kontrolleres stadig mer av turisttrafikken til Betlehem av israelske operatører, som gjerne fraråder turister å handle eller snakke med palestinere.

Vinsmaking i fellesskap

At vinen smaker best i sosiale sammenhenger, er kanskje ikke noe nytt, men filosofiprofessor Ole Martin Skilleås (bildet) slår nå fast at vinsmaking er en estetisk praksis og skjer i et bedømmelsesfellesskap. Han mener at søkelyset på vinsmaking og andre estetiske områder har vært for mye på enkeltmennesket. Dette mener han blir helt feil. – Vinsmaking skjer gjerne i et fellesskap og når man smaker på viner utvikler man etter hvert et felles vokabular for å kunne beskrive lukt og smak. Dette felles vokabularet vi utvikler sikrer oss at vi snakker om det samme, forklarer han nærmere. Derfor heter også en

Foto: Eli Kristine Korsmo

artikkel han har skrevet i samarbeid med professor Douglas Burnham «You'll never drink alone». Artikkelen skal publiseres på Blackwell i USA neste år. – Vinsmaking er en estetisk praksis fordi bedømmelsene blir besvart og begrunnet på samme måte som innen kunst, litteratur og musikk. Men jeg mener ikke at vin er kunst, understreker professoren. Årsaken til det er at han anser vin mer for å være en sammensetning av kunsthåndverk, tradisjon og skjønnhet i naturen.

Farlig kroppsmisnøye

Fastlege og UiB-professor Eivind Meland mener det evaluerende blikket gjør oss syke. Rundt halvparten av norske ungjenter påstår at de er overvektige, og mer enn 80 prosent ønsker å endre noe på kroppen. Det haster det med å redusere presset de føler – ikke bare fra moteindustrien, men også fra helsevesenet, i følge Meland. Han har tatt utgangspunkt i den internasjonale studien «Health Behaviour in School-aged Children. A WHO Cross-National Survey» som koordineres av HEMIL-senteret. Hvert fjerde år svarer 11-15 åringer fra mer enn tretti land på spørsmål knyttet til deres helsevaner. Over 5000 norske elever er inkludert i spørreundersøkelsen. Meland mener at når flere definerer sin egen helse som dårlig, er det kroppsbilde og selvtillit som spiller inn. Rundt halvparten av norske jenter i 15 års alderen mener altså at de er for tjukke, 28 prosent slanker seg allerede, mens like mange mener de burde ha begynt på

diett. Hele 36 prosent av disse jentene definerer seg selv som upene. Selvbildet er bedre blant guttene, men også her er det en forholdsvis stor andel som ønsker å endre kroppen sin. Meland mener at dette ikke er et midlertidig fenomen. Undersøkelser som fokuserer på unge voksne viser at det selvbildet man etablerer som tenåring, ofte blir hengende og er med å prege synet på egen helse.

Flere nyheter på www.uib.no

Returadresse:
Formidlingsavdelingen
Universitetet i Bergen
Nygårdsgt. 5
N-5015 BERGEN

Styrker og fornyer viktig samarbeid

UiBs samarbeid med Makerere universitet i Uganda er ytterligere styrket etter et stort delegasjonsbesøk i høst.

■ TEKST: TORNY E. AARBAKKE

■ FOTO: THORKILD TYLLESKÅR

Totalt har 95 forskere og administrative personer og 200 studenter vært involvert i samarbeidsprogrammet. Cirka 40 doktorgrader, 60 mastergrader og overgang fra papir til it-basert biblioteks- og administrasjonsdrift på Makerere, er noen av resultatene av de nære båndene mellom Makerere og UiB.

Rektor ved UiB, Sigmund Grønmo, understreker at samarbeidet med Makerere er et av de aller viktigste universitetssamarbeid UiB har. De to universitetene har jobbet sammen fra 1988, og har en rammeavtale frem til 2014. Nå konkretiseres innholdet for de nærmeste tre årene.

– Samarbeidet knytter sammen forskning og utdanning på en veldig fin måte, samtidig som bredden vi har hatt i samarbeidet utvides, sier Grønmo. Han ser også et styrket regionalt samarbeid i Sentral- og Øst-Afrika som en viktig utfordring.

Startskudd for kulturell utveksling

Et nytt samarbeidsprosjekt om etnomusikalitet mellom Griegakademiet og Music Dance and Drama ved Makerere universitetet, åpnet under besøket i Uganda. Musikkprosjektet har fått en støtte på drøyt to millioner kroner fra Norads kulturprogram. Programmet skal omfatte utdanning, forskning og bevaring av kulturelle verdier.

– Makereresamarbeidet har hatt et akademisk tyngdepunkt innen de naturvitenskapelige og medisinske fagene. At den humanistiske siden nå får et prosjekt som knytter forskning og utdanning så godt sammen som dette, er et viktig steg videre for bredden i samarbeidet, sier viserektor for utdanning,

Rektor Sigmund Grønmo og viserektor Kjersti Fløttum i den fargerike graduation-prosesjonen ved Makerere.

Kjersti Fløttum. Hun vektlegger også at arkiv- og digitaliseringsdelen av prosjektet er viktig for kulturناسjonen Uganda.

– Vi har flere utfordringer fremover, og jeg er derfor svært glad for den kjærligheten UiB har vist for Makerere gjennom de 18 årene vi har samarbeidet. Med denne ballasten og dette gode samarbeidet, ser jeg frem til at vi sammen kan ta fatt på utfordringene som venter oss, sa vice-chancellor Livingstone Luboobi ved Makerere universitetet.

Tilbud til medisinstudenter

Studentutvekslingen mellom UiB og Makerere går begge veier og fungerer på de ulike grads- og fagnivå som ved vanlige utvekslingsavtaler. Samtidig har medisinstudentene fått et spesielt tilbud. Den seks ukers lange praksisperioden som disse studentene skal ha innen psykiatri, pediatri og fødselsgynekologi kan de velge å ta i Førde, Stavanger, Haugesund eller Makerere.

– Dette er en veldig nyttig utveksling. Studentene opplever situasjoner, problemstillinger og pasientgrupper som man svært sjelden eller aldri kommer i kontakt med i Norge, men som gir dem kompetanse for en globalisert fremtid, sier koordinator og professor i internasjonal helse, Torkild Tylleskår. Han forteller at studentene blant annet har fått møte en kvinne som LRA-soldater hadde skåret lepper og ører av. Studentene fikk snakke med og høre hennes historie på den psykiatriske klinikken.

– Dette er viktig læring om hvordan verden kan være og hvilke overgrep mennesker kan utsettes for. Også i Norge kan vi komme bort i dette, men antallet og bredden i ekstremsituasjoner vi har her hjemme er selvsagt helt annerledes enn i Uganda. Hos oss dør for eksempel kreftbarn etter omfattende behandling, men det dør ikke flere om dagen slik vi ser barn dø av ulike sykdommer i Uganda, sier Tylleskår. ■

Makerere – Universitetet i Bergen

1988: Samarbeidet blir initiert

1991: Det første forskningssamarbeidet innen naturvitenskapelige fag igangsettes

1999: 15 årig avtale signeres

2001: UiB åpner kontor ved Makerere

2001: Administrativt samarbeid om it basert plattform for bibliotek og administrasjon

2002: De to medisinske fakultetene starter opp felles prosjektsamarbeid

2004: Avtale om studentutveksling og joint degrees

2007: Ny treårig avtale igangsettes innen rammen av avtale frem til 2014

- Ca 100 forskere og administrativt ansatte har vært involvert.
- Over 200 studenter og kandidater involvert totalt.
- 1991–2006: Cirka 40 PhD s og cirka 60 masters har fullført.